

PÄRNUMAA ELU

Poliitika-, teaduse-
ja kirjanduse
aastaraamat

VIIES VIHK

KIRJASTUS „KULTUUR“ PÄRNUS
1 9 2 8.

Pärnu Majand. Ühisus

on

kõige täielikum põllutööriistade, masinate, jõutoitude, väetisai-
ainete, põllumajapidamise, ehituse ja elutarvete ladu ja müügikoht

P ä r n u s

Kõige suurem ühistegeline ostu-müügi ühisus
==== Eestis. ====

Aastane läbimüük kr. 2.350.000.—

Oma kinnisvarad „ 340.000.—

Oma kapitalid „ 290.000.—

Pärnu-Eesti

Laenu-Hoiu Ühisus (Ühispank).

Asutud 1904 a.

Kõige vanem rahaasutus Pärnus.

Asutud 1904 a.

Rüütli tänav nr. 28.

Ühisus võtab raha hoiule, annab laenusid, korraldab riikliste laenude andmist asunikkudele, kalameestele ja põllupidajatele.

Toimetab kõiki pangaoperatsione.

Äritunnid: 9—2.

Telefonid: üldine 344, asjaajaja 173.

Juhatus.

Püha öö, õnnistud öö...

PÄRNUMAA ELU

POLIITIKA, TEADUSE JA KIRJANDUSE AASTARAAMAT.

VIIES VIHK

KIRJASTUS „KULTUUR“ PÄRNUS
1928.

PÄRNUMA ELU

ASSTARAAMAT.
KIRJANDUSE
POLIITIKA, TEADUSE JA

VIIEZ VINK

EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGU

EP 5290

KIRJASTUS KULTUURI PÄRNUS
1928

„Kultuuri“ trükk, Pärnus.

Püha öö, õnnistud öö...

Püha öö, õnnistud öö... Need laulusõnad tulevad igal jõuluõhtul jälle meelde. Palju on neid õhtuid juba olnud, aga kaunimad teistest olid nad siiski lapsepõlves. Salapärase õhtu, — täis ootusi, — igatsusi. Tuleb meelde kooliaeg. Millised askeldused väikeses vallakoolis enne Jõulu. Õpiti, harjutati, lauldi. Sel õhtul taheti vanematele näidata omi väikesi võimisi. Ja palju oli vanemaid kokku tulnud koolimajja selleks õhtuks. Jõululaul, palve, kõik oli ühtlane, armas... Ja kihelkonna koolis, seal käisime jõuluõhtul kirikus laulmas. Ka sellel oli oma ilu, oma külgetõmbavus. Küünalde valguses säras vana Jumala koda, — täidetud tuhandetest inimestest. Võimsalt kõlas jõululaul oreli saatel, ja õpetaja luges jõululugusid. — Ja kodusõit... Ka see oli omapärane, huvitav. Lapsed pakiti reele, et pakane neile liiga ei teeks. Sest oli üle 10 klm. sõita... Siiski piilusime sallide ja tekkide vahelt välja ja olime rõõmsad, kui kusa sagil talu aknast jõulupuu sära nägime. Püha öö, õnnistud öö... Ja kui kodus jõulupuu süüdati, siis laulsime kõik jõululaule, — isa, ema ja meie — lapsed. Laulsime mitmel häälel, — ja see oli ilus. Vahest aga jooksimine ka õue, et kuulata, kas kostab taevast ingliskoorilaul — ja tõesti, — taevast tundus ligemal olevat, tähed särasid sel ööl erksamalt, rõõmsamalt. Ja jõuluküünalde helk paistis läbi härmatanud akna nõiduslikumana.

Püha öö, õnnistud öö, — nii kõlab laul ka tänagi. Ta tahab sullegi südat soojen-

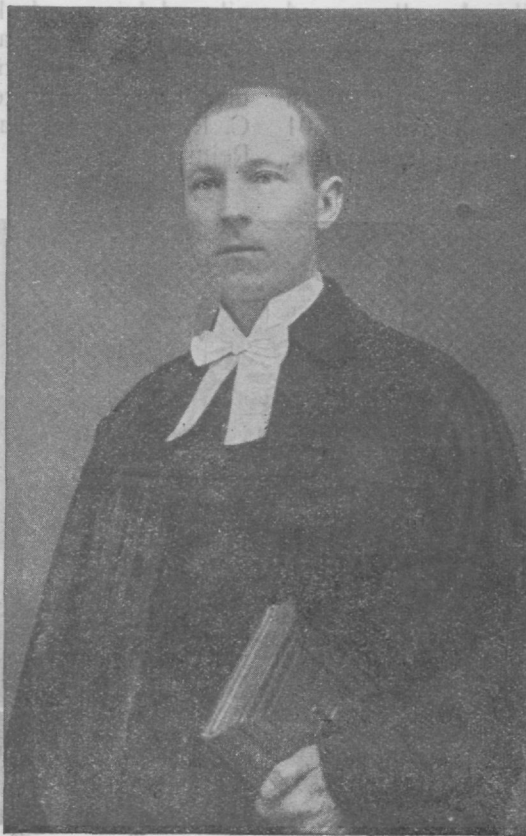
dada, tahab sulle jutustada saladusi selle sünnist, kes kõige suuremat ilmale on toonud, kes uut armastust südames on süüdanud põlema. Jälle mälestame tema sündimist. Jälle räägitakse lapsest, kelle esimene ase söimes oli. Aga lapsest sai mees, tugev mees, võitleja mees. See mees peitis eneses võrratuid varasid, mis talle Isa oli jaganud ja neid varasid jagab tema igale, kes selle järele igatsust tunneb.

Noor sõber, ka sinu kõrvu heliseb viis — püha öö, õnnistud öö. See, kelle sündi praegu pühitseme, tahab sulle sõbraks, teejuhiks olla. Võta teda rõõmsal meelel vastu. Tea, siis ainult on su samm kindel, kui tema sulle teejuhiks ja saatjakson.

Greekamaa noortel oli vanal ajal viisiks omale eeskujuks mõnda muinaskangelast valida ning oma elu selle järele seada. Meil, ristiusu noortel on ka eeskuju vaja. Ja paremat eeskuju, aaterikkamat noorte juhti ei või teie kusa gil leida, kui on Jesus. Temas on koonnud kõik, mis võib kõita ja vaimustada nii noort, kui vana. — Õpi tundma tema aateküllast hinge, ja sa leiad ikka uusi mõtteid oma elule.

Olgu jõulud meile rõõmu ja valgusepühad. Tõsine valgus saabub aga meie südamesse ikka selle läbi, kes võis enese kohta ütelda: mina olen maailma valgus. Jäägu jõuluõhtu mälestused alati kaunisteks, ilusateks, salapäraseks, — siis kõlab vaikselt ja südamlikult laul... püha öö, õnnistud öö.

Õp. A. Grünberg.

Õpetaja A. Grünberg.

Bärnu Eliisabeti koguduse II pft. õpetaja.

Langenud kotka kalmukünkal.

Vaba olgu Lääne meri, vaba Eesti muld sa kuld.

Viibides C. R. Jakobsoni kalmukünka juures, kerkisid vaimusilmade ette suured kanaalid, mis on lõigatud meie sohu ja rappa. Nende harud ulatavad väikeste rennikestena isegi 17. sajangusse. See oli Rootsi kuningas Karl IX, kelle käsul asutati 1601 a. siin puhkekohad — öömajad teekäijatele.

Läbi aastasadu ulatavad immitsevad rennikesed laienevad 18. sajangu lõpupoolele, kui algas seltskonnatöö. Esimesi teerajajaid olid koolmeistrid, kirjutajad ja teised ärksamad rahvapojad, kelledest väljapaistvamad C. R. Jakobson, karskusetöös aga Villem Reimann ja teised. Nende meeste tüse ja

Bärnu „Endla“ teatrimaja

Eesti iseseisvuse X aastapäeval pidurüüis.

Siin kuulutati Eesti iseseisvus kõige esimesena välja (23. II 1918 a.)

Tuli meele, kuidas neid kooskäimise kohti püüdsid mõisnikud hiljem kasutada kurnatud rahva hävitamiseks. Vähe oli sellest, et puhkekohad muudeti alkohooli urgasteks, vaid viina ja õlle ojad jooksid ka küladesse. Juba siis ootasid õnnatud perekonnad, et peaks ükskord tulema see jõud, kes neid peastaks hukatusest.

mehine töö püsib eeskujuna meile ja tulevõlvedele. Rahvast äratati, koguti, ühendati ja tulistati iseenele aitamisele. Igalpool ja igal võimalusel kasvatati rahvustunnet ja usku omaabisse.

Jooksku higi, jooksku veri, andkem vaenlastele tuld! Vaba olgu Lääne meri, vaba Eesti muld sa kuld! hüüdis üks neist ühel

suurel koosolekul oma leegitseva kõne lõpul.

Vaenlastele anti tuld. Kalmistud kihelkondade keskel jutustavad kangelastegudest. Juba kümnekond aastaid oleme ise endi peremehed. Kuid rahva omaabi — seltskonnatöö kanaanid kipuvad ummistuma. C. R. Jakobsoni nimel kogutakse rahvast küll kokku, kuid mitte põllumeesteseltside tööjõu kasvatamiseks, vaid peamiselt rahva liigitamiseks, vaenu külvamiseks.

Põllumeeste Keskselts asutati omalajal põllumeesteseltside töö elustamiseks. Nüüd on seda riigi abirahadega kasutatud erakondlikeks kihutustööks.

Erakonna tuhinas ahvatletakse ja eksitatakse isegi noori, tungitakse perekonda-

Ühe kojaga maksumaksjate nuhtluseks on äärmine parem tiib maha saanud, kus näituseks 10 suurettevõtjatel on sama palju hääleõigust kui 1000 kesk- ja väikeettevõtjatel. Kõik otsustatakse nii, kuidas vähemarvuline parem tiib seda heaks arvab. Sarnane ülekohtune kord ei ole mitte ainult häbiks demokraatlikule riigile, vaid ta seob vabaarenemist ja vabaalgatusi.

See kauband.-tööstuskoda, kus „ideaalne põllumees“ Konstantin Päts on püüdnud mängida juhtivat osa, loob omale üle riigi rakukesi. Nende rakukeste kaudu võib rahva hääle ulatada, mitte demokraatliku riigi valitsusasutustesse, vaid sellasesse kotta, kus üheõigluselusest ei taheta teadagi, kus

Pärnu Eesti Kooliseltsi maja

Eesti iseseisvuse X aastapäeval, 24. II 1928 a., piduritus.

Selles majas asutati karskusselts „Walgus“, lõi Eesti esimene emakeelne kool.

desse ja püütakse võrgutada ka emade meeli, hoolimata sellest, et laste ja alaealiste noorte inimeste kasvatamine peaks sündima vabalt, neile võimaldatama õppida elu tundma mitmekülgselt, et nad ise võiksid valida tee.

Ja kui teie vaatate eraldumuste lõppsihte, siis näete, et ühed tüürisid kommunistlike Venemaa poole, teised teatava kildkonna heaolu ja võimu kindlustamisele. Mida lähemale neile sihtidele jõutakse, seda suuremat ohvrit nõuab vabaduse kaitse. 1. detsember oma veriste sündmustega on kõigil meeles, samuti ka linnakogumeeste vesiettevõtete hiigla krahhid, mis on sünnitanud riigile ja rahvale luini lõikavat kahju.

vaigitakse see hääle surnuks ehk antakse ta edasi nii, kuidas see kokkukõlas on koja arvamisega.

Nii kistakse valitsus rahvast eemale, luuakse õhkkond, kus on üksikutel hea olla, hoolimata sellest, et see nõrgestab väikese rahva isolemist, võib viia suurematele katastroofidele.

See kartus on seda põhjendatavam, et meil tahetakse asutada teist samasugust — põllutöökoda. Põllumehi kihutatakse üles igasuguste meelituste ja kollitustega. Kõigile neile tahab krooniks olla ühe tegeliku põllumehe pikk kirjutus „Kajas“, kus hojatatakse põllumehi, et nende vastu seisvat

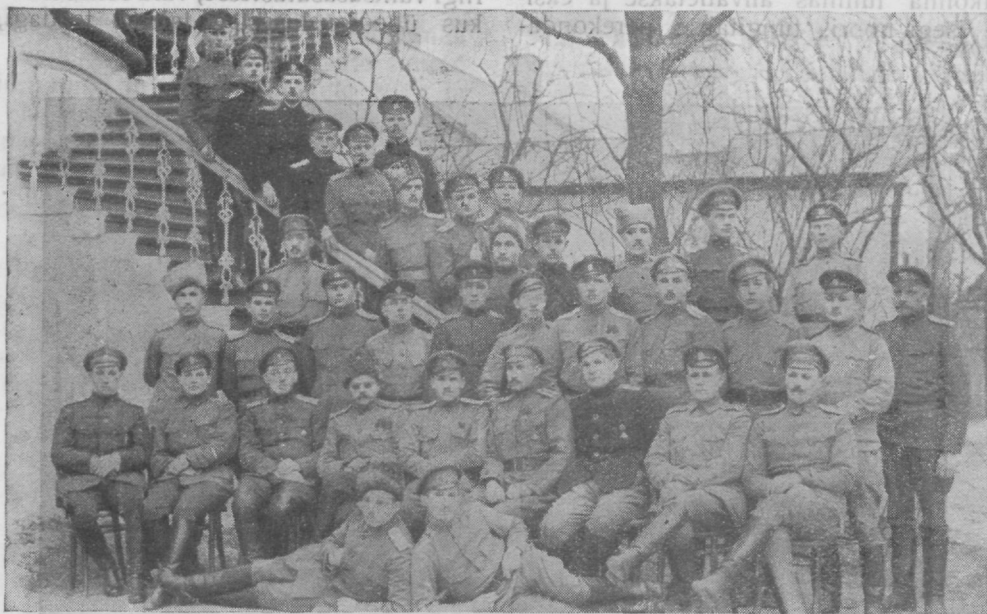
töösturid ja kaupmehed organiseeritult kindla seinana.

Kui vaatate lähemalt seda „kindlat seinat“, siis leiata sealt käputäie linnakogumehi ehk nende mõttevendi ja keskel sama Konstantin Pätsu, kes tahab olla ühel ja samal ajal ka põllutöökoja hingeks. Kuidas siis nüüd need kaks „hirmsat vastast“, ühesuguste nägude ja ühesuguste püüete ja hingega, saavad üksteise vastu olla, mille pärast oleks suurtel hulkadel vaja piiksid murda, viha kanda ning kodade heaks maksu maksta?!

salasidumisest. Maal on õpetajatel ja sekretäridel otsustav sõna ja kõrgeid kohustusi, mis ületab kildkondade huvid.

Need suured kanaalid, mida tunneme põllumeeste-, haridus-, karskus- ehk teiste seltside, nüüd viimati kodukaitse näol, ootavad puhastust ja kaevamistöõde jätkamist. Mi' a suurema jõu ja tahtega rahvavalgustajad siin väljas, seda enam kogub teisi tegelasi kaasa.

Tugevad seltskondlised organisatsioonid on vabariigile sedasama, mis kanaalid viljakanbvale põllule. Need aitavad vabas-

1. Eesti polgu asutajad (1917 — 1918).

Seda polku nimetatakse Eesti maleva hälliks. Sealt said juhtivõude Vabadusõjajaegsed väeafad.

Rahva vabanemine vägivald ja kildkonna inimeste heaolu küüsis on nõudnud aastasadu kestvat võitlust. See võitlus pole meil veel lõppenud. Sisemisi vaenlasi on veel küllalt. Mesimagusaid juttusi, niisutatud pisaratega, on kuulnud ka läinud aegadel. Vägivald on ilustatud isegi kirikutes ja palvekodades. Seda jätkati suurima varieerikkusega kuni ajahammas need „hiilgused“ purustas.

Seltsid ja ühingud, mis tegid raskematel aegadel ustavat tööd, peaksid eriti nüüd ja eelpool vabad olema igasugusest survest ja

tada rahvast igasugustest kodadest ja kändadest, mis on kui kaanid tuiksoontele.

Tunneme tuletorne, mis näitasid teed kauges minevikus, mida ei suutnud kustutada meelitused ega ähvardused. Neid tuletorne on meil hädasti vaja ka nüüd.

Lõpetades vanaaastat, soovime seltsidele ja ühingutele erapooletust. Rahvavalgustajatele ja kõigile teistele erapooletus seltsitöös suurt edu. Neil tähistel hüüame kõigile häid pühi ja õnnerikast uut aastat!

A. Jürvetson.

Mitte armuandi, vaid väärset tähelepanekut.

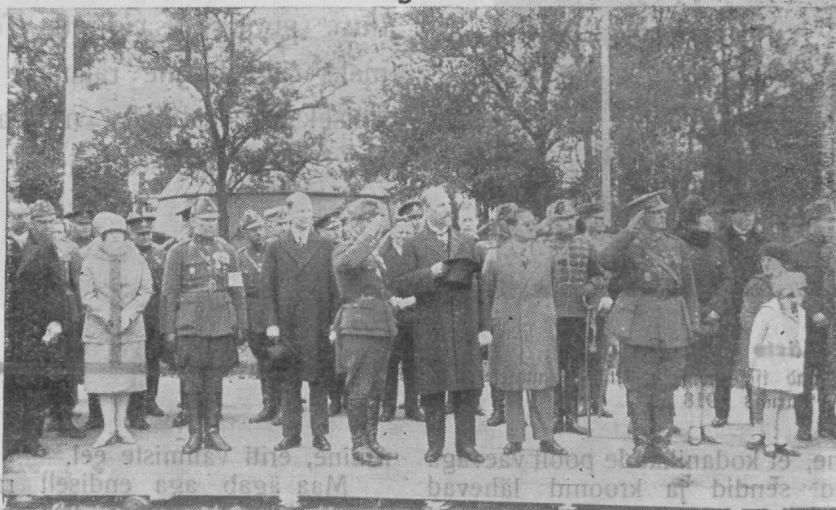
Ei ole kerge meie põllumehel paremalgi aastal seista tänapäeva kohustuste ees, sest aastate kestel tuhandete töökäte puudumine, mis olid kistud sõja ja revolutsioonimõllu, annab ennast valusalt tunda.

Kuigi nüüd kõigi agarusega igast võimalusest kinni haaratakse, takistavad majapidamise edukat arenemist viimased ebaõnnestunud põllumajanduse aastad, mis seda

ohvrimeelsus ei leia õiglast hindamist ega vastukõla.

Nagu öeldud, on meie põllumees kannatlik ja suurte jõupingutuste ja äärmise kokkuhoiu juures saaks seista ka nende kohustuste ees, kuid valusamini, kui need maksud, lõikavad põllumehe hinge see, kui ta kuuleb ja näeb, kuid päälinn-pillerkaarit ab.

Igal vähegi inimlikul ja riikiselt mõtle-

Ministerivanem J. Tõnisson (keskel), **Õjamineister kindral Keel** (pohemal)

Bärnus kaitseleitlasi terwitamas 1928 a. juulil.

tunduvamalt ja valusamini mõjuvad, et meie taludel puudub operatsioonikapital.

Meie põllumees on visa ja kannatlik ja oma isikliku jõupingutusega suudetakse mõnestki raskusest üle, eriti nüüd, mil meid tiivustab veel oma iseolemise noorusvärskus ja ärkamisajast päritud idealism.

Ent ka meie tüseda maamehe kannatusel on piirid, eriti kui ta näeb, et tema

jal kodanikul haarab valu südame, kui ta tähelepanelikumalt jälgib ümbritsevat elu. Ühelt poolt äärmine kokkuhoid, töökus, hool ja raske võitlus igapäevase leivapalukese pärast. Teisel üks bankett, dinee ja raut järgneb teisele, milleks ohverdatakse aastas kümneid miljoneid riigi raha. Vaesel saunikul müüakse viimane lehm laudast ja väikesed mudilased jäävad nutma oma ainu-

kest „veevalgustajat“ Punikut, sest riik peab saama kätte oma 10 krooni võlgnevat maksu.

Päälinn ja maa, need on kaks põlist vaenlast, nende suhted on alati olnud seda vastolulisemad, mida enam võim on võõrdunud maast.

Kuigi elame alles noore demokraatliku riigi esimesi aastaid, kus veel iga riigijuhilapsepõli lõhnab mulla ja karjalauda järele, siiski näib maa olevat jäänud valitsuse vaesklapseks, kelle kaebed ega hädahelid ei suuda liigutada kõrgete aukandjate südant.

Iga kodanikul oleks oma kohuste täitmisel riigi vastu hoopis kergem, kui talle jääks

söötis sõidutäkule seni, kui endalgi enam midagi süüa polnud. Ka meie riigi sissetulekutest läheb lõviosa esitus- ja pidustuskuludeks, kuna väärtuste loomiseks raha ei leidu.

Maa ägab — ja ootab kannatlikult aegade ja olude paranemist, kuid aastaastalt läheb olukord ikka raskemaks.

Otsekui irooniliseks pilkeks istuvad rahvaesituses ja valitsuses rida linnamehi põllumeeste nime all ja mürgitab roheline maona meie põllumehe hinge. Nende ainukeseks teeneks põllumajanduse hääks on roheline lipu muretsemine ja joomingute organiseer-

J. Järvo ja D. Kask.

Tulised kaasaaitajad isefetisvuse väljakutsumisel
Pärnus 1918 a.

see teadmine, et kodanikkude poolt vaevaga kokkukantud sendid ja kroonid lähevad ülesehitavaks loovaks tööks ja maksudest saadud tulud lähevad ratsionaalseks riigi majapidamiseks.

See on otse kui pidutsemine katku ajal.

Raske südamega näeb põllumees, kuis vesid hävitab kogu ta vaeva ja higi. Uputus hävitab tuhandete perekondade lootused, tehes nende elamisvõimalused küsitavaks, kuid riigil ei ole raha maaparandustöödeks. Veel enam, need kes seda tahavad ise teha, peavad veel riigile ligi maksma, mille tõttu tuhandete igapäevane leib hävineb liigvees. Ent samal ajal lendavad miljonid õhku „aupaukudena“.

Seesugune pidutsemine tuletab meele üht kehva mulki, kes kõik oma varanduse

rimine, eriti valimiste eel.

Maa ägab aga endiselt raske koorma all ja ootab lunastajat, kes suudaks anda meie põllumehele raskel ajal lohutust ja abi.

Kõik ühekordsed toetuselubamised siis, kui majapidamine täielikult hävitatud, ei too asjale tõsist parandust, vaid viib meie põllumehe veel pikemale kiratsemisele ja ikka sügavamalt võlgadesse.

Selleasemel, et ajalt aidata kõrvaldada neid põhjusi, mis takistavad meie põllumajanduse edu, antakse tagantjärele, siis kui juba kõik hävinend, näljapennides toetust. Ja seegi jõuab põllumehe kätte alles siis, kui majapidamises midagi enam päästa pole.

Karjasaaduste väljavedu moodustab suurima osa kogu väljaveost, kuid käesoleval aastal seisavad paljudes taludes juba karjad

poolest suvest kodus, sest karjamaadel lainetab lage vesi. Vett ärajuhtida ei saa, sest puuduvad magistraalliinid, millede läbiviimises riik on enam kui ükskõikne ja sageli erapoolik.

Rahvale öeldakse lihtsalt, et riigil pole raha — oleme vaene algaja riik, peab ootama ja kannatama.

järgult maha müüme ehk pandime, siis sööb seesugune teguviis ka suurimalt optimistilt usu tulevikku.

Seni oleme realiseerinud omad kaudsed maksud väljamaa rahameestele monopolide näol, missugune garantii on meil olemas, et ühel ilusel päeval meie riigiisad ei müü maha mõnele väljamaa firmale tulumaksu?

Bärnu „Endla“ teatri segakoor.

Keskel juhataja E Soobla.

Kui aga jälgida seda, mis samal ajal sünnib pealinnas, siis ei jää valitsev kiht esitamises taha ühestki vanemast ja rikkamast suurriigist, kulutades esituste peale miljardeid. Ise rõõmustatakse naiivilt suurriikide diplomaatiliste komplimentide üle ja uhkustatakse, et meie ses suhtes seisvat v ä ä r i l i s e l t teiste Lääne-Euroopa riikide peres.

Kui asi selles suunas edasi areneb, siis õgib pealinn varsti kodanikud ühes maaga oma täitmatuse lõbu ja pidutsemisihaga. Iga üksik majapidamine, mis laenusi teeb lihtsaks äraelamiseks ehk koguni pidutsemiseks, läheneb katastroofile. Samuti on lugu ka riiklise iseolemisega: kui meie laenudest elades ei suuda taltsutada oma pidutsemiskirge ja külaskäikudeks ning aupaukudeks kogu oma riigi sissetulekud järk-

Praegu kõlab see küll kurioosumina, kuid kes teab, mis meid ootab mõne aasta pärast.

Kõik see nõõrib meie põllumehe hinge ja halvab töötabet, süües roostena maa sitkuse ja püsivuse. Valusalt lõikab see meie lihtsameelse maainimese südamesse ja pettunult langevad nende käed rüppe, kes kiigutanud meie iseseisvuse hälli ja suuri lootusi tiivustanud tulevikku.

Masendava raudrullina veereb meie ränk riigivanker üle maa ja hävitab noort tärkavat iseseisvuse orast.

Mitte abi ega armuandi ei vaja meie põllumees, vaid õigustatud tähelepanu ja väärset hindamist ning vastutulekut.

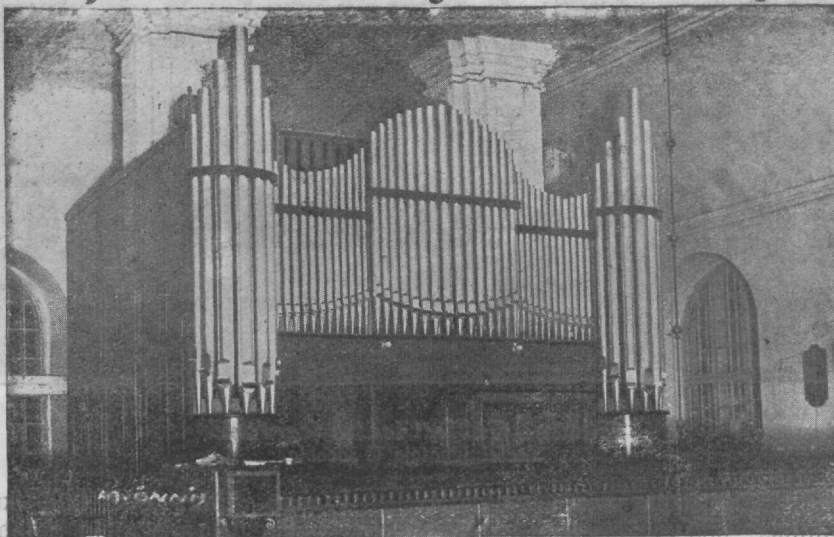
Jaan Kask.

Pärnu ülikool.

Avamine oli 28. augustil 1699 a.

Kui Liivimaa sai 1617 a. Rootsi kuninga Gustav Adolphi valitsuse alla, oli kuninga esimine mure sagedate sõdade ajal laastatud ja viletsasse seisukorda sattunud maa parandamine. Kuningas hoolitses eriti rahva majanduslise seisukorra ja hariduse toetamise eest. Peale rahvakoo-

Ta eluiga oli kahjuks lühike, kõigest 24 aastat. Aastal 1656 puhkes sõda Rootsi ja Venemaa vahel. Tsaar Aleksei Mihailovitsch tungis suure väega Liivimaale. Pöördes isegi peajõududega Riia poole, jättis ta kindral vürst Trubetskoi 40000 mehega Tartut piirama. Linn andis üli-

Pärnu Eliisabeti kiriku uus orel.

Makfab ligi 2½ milj. senti. Ületab väärtuslikelt kõik orelid Eestis.

lde lasutati gümnaasiumid suuremates linnades: Riias, Tallinnas ja Tartus; Pärnu sai 4-klassilise kõrgema rahvakooli. Mõne aasta pärast muudeti Tartu gümnaasium ümber ülikooliks, mille ülevalpidamise kuningas kindlustas mitme Ingerimaal asuva mõisa sissetulekutega. Tartu ülikooli pidulik avamine oli 15. oktoobril 1632 a. (2 nädalat enne kuningas Gustav Adolphi õnnetut surma Lütseni lahingus, Saksamaal) kindral-kuberner Skytte juuresolekul. Ülikool asus tööle suure hoole ja eduga.

võimule alla. Kõik Rootsi asutused ja ametnikud, samuti ka ülikooli professorid ning üliõpilased lahkusid Tartust. Sellega oli siis ülikool likvideeritud.

Ehk küll Tartu linn mõne aasta pärast jälle Rootsi kätte langes, ei asunud kuningas Gustav Adolphi järeltulijad ülikooli uuesti avamisele. Vististi kardeti venelaste poolt uut kallaletungi. 1665 a. peeti läbirääkimisi ülikooli üleviimises Pärnusse. 1668 a. kinnitati isegi Liivimaa kindral-kuberner krahv Tott Pärnu ülikooli kantslerjks. Üle-

viimine viibis. Selle asemel määrati 1688 a. kuningas Karl XI käsul ülikooli asukohaks uuesti Tartu, kus ta ka avati 18. augustil 1690 a.

Venemaa poolt ähvardav sõjahädaoht, mis ülikooli tegevuse Tartus jällegi võis katkestada ehk lõpetada, ei olnud möödunud, vaid oli koguni lähemal ajal ettenäha. See võeti Rootsi valitsuse poolt tõsiselt arvesse ja tunnistati tarvilikuks, Tartu ülikool vene piiri lähedalt ära kaugemale, nimelt Pärnusse evakueerida. See sai siis ka ülikooli kantsleri, Liivimaa

meele tuletada, silmas pidades, et siis igatahes paljude võõraste saabumist akadeemia avamise aktusele ennustada võib. Sellepärast on soovitatav, et magistraat juba aegsasti ettevalmistusele asuks, et mitte ainult valmis ei oleks head korterid ja toad võõraste vastuvõtuks, vaid ka vastav tagavara häid jooke, õlut, veinisi jne., üldse igasuguseid tarvisminevaid toiduaineid kodanikkude juures saadaval oleks, nõnda et igaüks odava hinnaga eest oma tarvidusi rahuldada võiks.

Pärnumaa kaitseleitud raiasnikud Pärnus 1928 a.

kindral-kuberneri, krahv Dahlbergi patendi (avaliku määruse) läbi 17. juunist 1699 väljakuulutatud ja ülikooli (akadeemia) avamine Pärnus määratud 28. augustiks 1699 a.

Ülikooli üleviimise ja avamise kohta Pärnus on linnaarhiivis olemas kindral-kuberner krahv Dahlbergi kiri Pärnu magistraadile 12. VI. 1699 järgmise sisuga :

Kõrgealine pürgermeister ja magistraat.

Nagu juba varem magistraadile teatatud, saab kuningliku kõrguse käsul akadeemia üleviimine Tartust Pärnu ja pühitsemine olema augustikuu keskel, kusjuures magistraadile meeletati, et ta muretseks vastavate korterite ja mitmesuguste tarvilikkude toiduainete eest. Kuna nüüd pühitsemiseks määratud tähtpäev, 28. august, ligineb, pean enese kohuseks oma endist korraldust sellega uuesti

Magistraadi poolt nimetatud pidulikult juhuseks hoolsat ettevalmistust lootes, jään tänuga

k. a. magistraadi vastutulelik
(E. A. G. Dahlberg).
allkiri.

Riias, 12. juulil 1699.

Ülikooli (akadeemia) avamine 28. aug. 1699, millest peale kantsleri, kindr.-kub. krahv Dahlbergi osavõtsid Liivimaa maamarshal, ülikooli rektor, professorite kolleegium täies koosseisus, Pärnu pürgermeister ühes magistraadi liigete ja ametnikkudega, hulk üliõpilasi ja palju kodanikke, sündis suure pidulikkusega. Akadeemia suures saalis esinesid kõnedega: esimesena kantsler kr. Dahlberg ladina-keeles, tema järele professor Kamen j. t. Pärast aktust peeti tänujumalateenistust Nikolai kirikus, ülevalnimetatud võõraste ja suure hulga linnakodanikkude osavõttel, kus jutlust pidas prof. Eberhard. Kiri-

kuteenistuse lõpul tähendasid suurtükipaugud, et Pärnus on ülikool avatud.

Järgmisel päeval juba algasid loengud ülikoolis, kus oli 4 teaduskonda: usuteaduse, õigusteaduse, arstiteaduse ja filosoofia fakulteedid. Ülikooli teaduslik tegevus näitab Pärnus aga, võrreldes endise eduga Tartus, üldse kaunis nõrgapoolne olevat. Ülikooli koosseisu, Pärnus tegutsenud professorite arvu ja nimede kohta, akadeemia põhikirja, programmide ja privileegiade üle puuduvad teated. Samuti puuduvad tolleaegsed väitekrijad, kaitsekõned, doktori dissertatsioonid jne.

ler Tischer 1699—1709; arstiteaduse alal prof. Braun kuni 1709. Teistes teaduskondades prof. Folchen, Aussen, Malta-seus, Brömsen, Palmroth, Modset, Mihael Daun, kõnekunsti prof. oli pürgermeister 1707—1709, Gottfried Scharno, rektor oli raehärraks 1705—1710, taktimeister Bazancourt 1709.

Viimane vastuvõetud üliõpilane Pärnu ülikoolis oli pärastine praost Treublut.

Üldse oli Pärnus üliõpilasi 187, nende hulgas välismaalasi 24, enamasti rootslased.

Ülikooli õppejõudude ja ametnikkude palgamäärad 1699—1710:

Pärnumaa kaitseväe jalgrattamehed.

Ülikooli kohta tema Pärnus asumise ajast on raekohtu arhiivis mõnesuguseid märkusi olemas: 1708 a. 14. aprillil avaldati magistraadi poolt keeld linna trahteripidajatele, et nad pärast kella 9 õhtu üliõpilastele joovastavaid jooke anda ei tohi.

Samal aastal 17. IV. palub akadeemil konsistorium magistraati, Nikolai kirikus üliõpilaste jaoks uus koor ehitada, professorite jaoks aga mõni pink sisse seada.

1710 a. suvel oli Nikolai kirik katku tõppe surnud isikute matmise tõttu nii kardetav tõve hakkamise ja levinemise poolest, et uusi raehärrasi Jürgen Bohnsacki ja Johann Rudolphi ei juletud kirikus vande võtta; nad andsid ametivande akadeemia kirikus. Nikolai kirikus aga keelati jumalateenistused ära kuni veebruarikuuni 1711.

Mõnede prof. nimed Pärnu ülikoolis: usuteaduse alal: N. Berg 1699—1671, Gabriel Thagge 1701—1710; ülikooli abikants-

1 vanem usuteaduse prof.	1000 r. thl.
2 nooremat " " à 600 thl.	1200 "
1 õigusteaduse	500 "
1 kõnekunsti ja luuletuse prof.	500 "
1 ajaloo prof.	500 "
1 idamaa keelte prof.	500 "
1 matemaatika	500 "
1 filosoofia	500 "
1 sekret. ja raamatukoguhoidja	300 "
1 kassapidaja (rentmeister)	200 "
1 gümnaastika õp. (ka fechtmeister)	200 "
1 tantsumeister	200 "
1 trükkija	50 "
1 akadeemia teener — pedell	60 "

Riigi stipendiumid :

10 stip. à 50 riigi thl.	500 "
10 " à 40 " "	400 "
10 " à 30 " "	300 "
10 " à 20 " "	200 "
Akadeemia hoonete korrashoiuks	200 "
Mõnesug. ettenägemata kuludeks	500 "

Kokku 8310 r. thl.

milline summa anti riigi poolt ülikooli ülevalpidamiseks aastas.

Akadeemia Pärnus lõpetas oma tegevuse suure Põhjasõja ajal 1710 a. Enne veel, kui vene kindral Baueri väed Pärnu linna piirama hakkasid, levines linnas katk kohutaval viisil. Selle tõttu suleti ülikool,

nale ettepanemiseks, kindral-feldmarschal krahv Buturlinile, kust neid enam tagasi ei saadetud. Ka Pärnu linna palve ülikooli avamise pärast jäi tagajärjeta.

Mainitud 1764 a. oli ülikooli hoone, nagu magistraadi aktidest näha, veel enam-vähem korras, hakkas aga pärast seda

Pärnu Naisühingu juhatus.

Esinaine pr. Tõnisson (istub paremal).

kuna kõik professorid ja üliõpilased linnast minema sõitsid. Kui venelased kapitulaatsiooni järele 10. augustil 1710 a. linna valdanud olid, saadeti ülikooli raamatukogu ja muud varandused ära Stokholmi. 1764 a. tegi Pärnu linnavalitsus katset ülikooli uuesti avamiseks Pärnus, saates eriti delegatsiooni, pürgermeister Thomas Zange juhatusel, Peterburgi sellekohase palvega keiserinna Eliisabeti ette. Delegatsioonil olid kaasas kõiksugused teated ja dokumendid ülikooli koosseisu ja tegevuse üle Pärnus Rootsi valitsuse ajal, milised ta esitas ühes palvekirjaga keiserin-

lagunema, sest et parandamise ja korrahoidmise eest keegi ei hoolitsenud, selleks puudus ka raha.

1793 a. andis vene valitsus akadeemia hoone juba täiesti kõlbmatas seisukorras linnale üle. Enne seda oli hoone olnud kahurväe depoo-ruumideks, osalt moonalaoks tarvitatud. 1827 a. kõigekõrgema keiserliku käsu peale määrati hoone lammutamisele; 1829 a. lubati aga linnale müürid 11 jala kõrguseni alalhoida, et võimalik oleks müüridevahelisel maaala ehitusmaterjalide laoplatsiks kasutada. —gg—

Esimesi kraavitajaid Vändras.

Rääkides Vändra Põllumeeste Seltsist, ei saa mööda minna Pärnu Põllumeeste Seltsist, mille omalajal C. R. Jakobson asutas. C. R. Jakobson käis, ühes Pärnu Põllumeeste Seltsi esitajatega, nii mõni kord Vändras kõnekoosolekuid pidamas. Peale Jakobsoni surma hakkas Pärnu Põllumeeste Selts lagunema. Vändras asuvad seltsi

Nii päris Vändra Põllumæeste Seltsilt ruumika näituse platsi, ühes plankaiaaga, ilma mingisuguste renditingimusteta. Seda plankaida parandas Vändra Põllumeeste Selts näituse kordadel ja ehitas platsile käsitööde väljapanemiseks ruumika kuuri. Vändra karskusselts „Hallik“ algas oma tegevust pidudega juba 1901 a.

Pärnu Naiseltsi „Linda“ juhatus.

(Esinaine pr. Raaf (istub, keskel).

liikmed osutusi kõige visamateks seltsi mõttest kinnipidajateks. Nii võtsid Vändra mehed asja oma kätte, edendasid seltsitegevust ja panid Vändras nii mõnegi näituse Pärnu Põllumeeste Seltsi nimel toime. Näitusi peeti ruumikas, planguga piiratud seltsi aias, mis selleks otstarbeks V.-Vändra mõisaomaniku A. Ditmari poolt oli tarvitada lubatud. Kellegi vanema seltsitegelase mälestuse järele peetud esimene põllumajandusline näitus Vändras 1887 a. Selleaegsetest seltsitegelastest oleks nimetada: Tõnis Peterson, Joh. Eglon, Hans Assafrei ja Jüri Pool.

Vändra Põllumeeste Selts asutati 1895 a. Ehk küll Jakobson kõige oma tegevusega mõisnikkude vastasena tuntud oli, astus Vändra Põllumeeste Selts esimesed sammud parun E. v. Hüene kaastegevusel. Asi on sellega seletatav, et Vändra Põllumeeste Seltsi asutajad liikmed otsustasid töötada suurpõllupidajatega ühes. Nii pidas Vändra P. S. 5. oktoobril 1895 a. oma esimese koosoleku, kui veel seltsi põhikiri kinnitatud ei olnud, kuberneri loal, E. v. Hüene juhatusel, Vändra kurtummade koolimajas. Koosolek avati juhataja soovil palvega. Peale palve soovis

juhataja, et seltsis võimalikult vähem räägitaks, aga rohkem tõsist tööd tehtaks. Et teada saada, mis alal tööd kõige rohkem tarvis oleks, pani juhataja ette asja läbi kaaluda. Leiti, et karjapidamine Vändras kõige enam söötis on. Otsustati karja lugemine jaanuaris toime panna, mis näitaks, kui palju ja mis tõugu karja Vändras olemas on. Karjalugejateks valiti 15 liiget.

Järgmine koosolek oli 5. detsembril samal aastal juba seaduslik, sest vahepeal oli seltsi põhikiri kinnitatud. Valiti eestseisus: esimeheks E. v. Hüene — Lellest, abiesimeheks Tõnis Peterson, kassahoidjaks Ado Kalt, kirjatöimetajaks Anton Jürgenstein, praegu „Postimehe“ toimetuse liige. Liikmemaksuks määrati 1 rubla. Esimehe soovil määrati eelolevaks aastaks 4 seltsikoosolekut — 3 talvel ja 1 suvel. Suvekoosolek pidi, kui õpekoosolek, 30. juunil Lelles, esimehe mõisas, ära peetama.

Järgmine koosolek oli 31. märtsil 1896 a. Sellel koosolekul seletas esimees Hüene oma reisist Moskva põllutöö-kongressile. Moskvas mitme tähtsa Venemaa põllutöötögelasega kokkupuutudes saanud Hüene ühise kaebuse pealtkuulajaks, et kõike põllumajanduslist edu halvavat Venemaal rahva rumalus. Seltsi esimees pani ühtlasi koosviibijatele südamele — haridust kõrgeks pidada ja tõsiselt hoolitseda eneseharimise eest. Sellel koosolekul pidas C. Kuusik esimese kõne põllumehe kitsikusest ja selle lahenduse viisidest. Eriti peatas kõneleja karjaparanduse juures. Samal koosolekul kanti ka Vändra kihelkonna karjalugemise tulemused ette.

Koosolek Lelle-Hiiekõnnu mõisas 30. juulil kujunes tõsiseks õpekoosolekuks. Hüene, kui mõisaomanik ja ühtlasi seltsi esimees, tutvustas kokkutulnud 38 liiget ja 9 võõrast mõisa majapidamisega, kus võeti vaatamisele karjapidamine ja heinamaaparandus. Esimees pidas tõuparandusest pika kõne, kuna seltsi soovil valitseja Unger vasikakasvatusest rääkis. Ungeri kõne sisu otsustas selts väikese raamatuna omal kulul trükkida, nii et seltsiliikmetel odav käsiraamat vasikakasvatuses saada oleks.

1897 a. peeti samuti neli koosolekut. Sel aastal kõnelesid ka seltsiliikmed. Nii peeti aasta jooksul järgmised kõned: mesilastepidamisest rääkis Jüri Peterson, hobustest — Adolf Linde, jõukast taluperemehet — A. Jürgenstein ja müügiühisusest — Voldemar Univer. Esimehe õhutusel kutsuti ellu vasikate näitus, mis 10. augustil ära peeti. Auhindadeks lubas esimees

omalt poolt 10 rubla, kuna puuduva summa võttis selts oma kanda. Näitusele toodi kokku kõigest 7 vasikat, millede auhinda-deks kokku 9 rubla mõisteti. Järgmisel aastal jäi vasikate näitus ära, sest määratud päevaks ei toodud ühtegi vasikat hindamisele.

1899 a. peeti Vändra põllumajanduslist näitust. Näitusele oli toodud 45 hobust, 59 karielajat, 12 lammast ja 1 emis 12 porsaga. Peale põllutöö- ja masinate-jaoskondade oli õige rikas käsitöö-jaoskond, kus 105-e isiku poolt olid tööd väljapandud. Näitus tõi seltsile 253 rubla puhast kasu.

1900 aastal, mil näitus pidamata jäi, kutsuti seltsi juures „teenijate auhindade komisjon“ ellu. Selle komisjoni mõte tekkis juba 1899 a. A. Jürgensteini kõne „Peremeeste ja teenijate vahekorrad“ puhul. Teenijate auhindade komisjoni esimesteks liigeteks olid: M. Tomson, M. Pool, H. Gross, A. Linde ja A. Jürgenstein. Nende isikute poolt on järgmine seltsiliigete teenijate auhindade saamise kava välja töötatud ja seltsi poolt kinnitatud:

Iga seltsiliikme teenija võib auhinda saada, kui ta peale 3 aasta järgimööda üht peremeest on teeninud ja kui ta selleks oma peremehe poolt seltsile on kirjalikult ette pandud.

Auhindasid saavad teenijad järgmiselt:

3 a. teenistuse eest trükitud tunnistus;	
6 " " " tunnist. ja 5 rbl. raha	
10 " " " " " 10 " "	
15 " " " " " 15 " "	
20 " " " " " 20 " "	
25 " " " seltsi äranägemise ja võimaluse järele.	

Auhindade kulude katteks soovitas komisjon seltsile igal aastal ühe näitemüügi korraldada.

Teenijate auhindade komisjon tegutses kuni 1906 a., ja selle aja jooksul said järgmised teenijad auhinnad:

1901 a.
 Mart Pütt — A. Linde teen. 10 r. ja tunnist.
 Mart Rosenstein — 5 " " "
 Maria Sildever — J. Adamsoni t. 10 r. ja tun.
 Juuli Künnapas — " kiitusekiri.

1902 a.
 Jaan Jürgens — M. Kulli t. 10 r. ja tun.
 Mai Mikkelmann — K. Reimanni t. 10 r. ja t.
 Minna Lõhmus — J. Kullamaa t. 5 r. ja t.
 Ado Vahtra — J. Jürgensteini t. 10 r. ja t.
 Mart Kuldkepp — T. Adambergi t. autunnist.

1904 a.
 Juuli Pihelgas — M. Kulli t. 5 r. ja tun.
 Mai Peterson — J. Perneri t. 10 r. ja tun.
 Liisa Jürgenson — H. Grossi t. kiitusekiri.

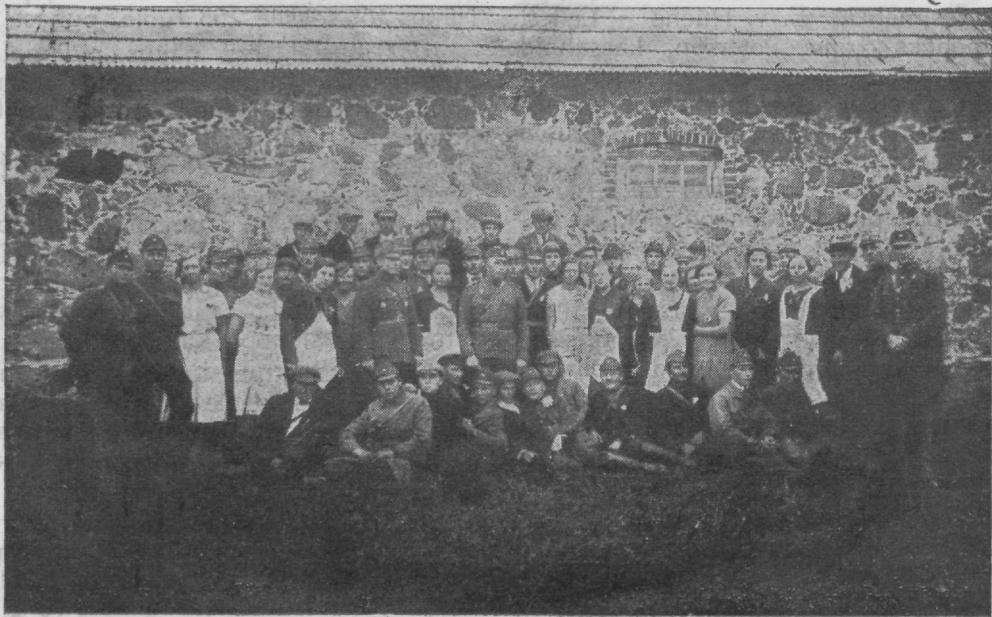
Liisa Riegel — Karl Metti t., kiitusekiri. Mihkel Oun — A. Linde t., „võitis seeläbi“.

Auhinna saamiseks on 1906 a. veel Maria Martinson — Hans Eieri teenija ja Maria Tetsmann — K. Ringenfeldti teenija — ettepannud, kuid nende kohta ei näita protokollid, kas nad ka auhinnad said.

Peale teenijatele auhindade jagamist ja põllumajanduslist näitust otsustas selts 1900 a. talvel eriti lina- ja selle harimise näitust toime panna, mis aga mingisugusel põhjusel pidamata jäi.

— Kadakalt, Liisa Jürisson — Kukelt, Emilie Tomberg — Luurilt, Juuli Assafrei — Männilt, Elsa Peterson — Särghanalt, Maria Tomingas — Masso-Jõelt, Ann Engelbrecht — Nõmmitsalt ja Juuli Lossmann — Tori Mäeovalt. Kursuse maks oli iga isiku pealt 3 rbl., kuna Brindfeldtile õpetuse vandmise eest 50 rbl. makseti, nii et seltsil tuli 11 rbl. ligi maksta.

Hüene ei lasknud ennast eestseisusesse tagasi valida, samuti lahkus abiline J. Eglon. Uueks esimeheks valiti Adolf Linde —

Gaaga laifseltsilased.

Kuigi Vändra Põllum. Seltsi tegevus, nagu pärastpoole näeme, oli juhitud peaaugult Vändra põllumeeste silmaringi laiendamisele ja hariduse tasapinna tõstmisele, tõusevad päevakorradele juba esimestel eluaastatel praktilise tähtsusega küsimused, nagu: kunstrammu ja seemnevilja ühistellimine, lina ja teiste saaduste ühistõuk j. n. e. Kunstrammu ja seemnevilja telliti ühiselt. Siit kasvas kaubatarvitajate ja Laenu- ja Hoiu-Ühisuse mõte, millele asutamist ainuüksi Põllumeeste Seltsi arvele tuleb kirjutada.

Karjakasvatuse ja piimatalituse laiendamiseks asutas selts 1902 a. kursuse komisjoni, kes kursuste kava pidi välja töötama ja nende toimepanemiseks loa muretsema. Esimesed kursused peeti ära Käru mõisas, kust järgmised naisterahvad osa võtsid: Minna Adamson — Lidumalt, Kata Ringenfeldt — Seljalt, Maria Pool — Vakilt, Minna ja Kata Virkused, pr. M. Peterson

Vihtra karjamõisa omanik ja tema abiks — vallakirjutaja Karl Riemann. Ka kassahoidja T. Adamberg lahkus ametist, kelle asemele valiti Ernst Tomson, kirjatoimetaja Anton Jürgenstein jäi püsima omale kohale kuni 1905 a. lõpuni. Siis lahkus ta Vändrast. Ta tegutses Vändra Põllumeeste Seltsi kirjatoimetajana 10 aastat. Sai hoolsa tegevuse eest seltsi ettepanekul põllutööministeeriumilt kuldauraha. Tema asemele valiti 1906 a. tuntud seltskonnategelane ja ajakirjanik Heinrich Avikson, kes oli ühtlasi ka Vändra karskusseltsi esimees.

Anton Jürgensteini kümne aastase seltsi tegevuse kohta olgu siia lisatud ühe Vändra auväärse seltsitegelase arvamine, et A. Jürgensteini seltsitegevuse arenemine on Vändra Põllumeeste Seltsis sündinudki. Vändra Põllumeeste Seltsi asutamise ajal olnud A. Jürgenstein üsna kahvatu mehikene.

Mis kõnedesse puutub, siis võib ütelda, et peaaegu igal koosolekul peeti mingisu-

gune põllumajandusliku sisuga kõne. Paljudel koosolekutel peeti isegi 2 kõnet. Kõnelejad olid harilikult seltsi omad liikmed. Agaramateks kõnelejateks olid: A. Linde, Toomas Tetsmann ja Ernst Tetsmann. A. Linde — Vihtra karjamõisa omanik — kõneles pikad äratavad kõned peaaegu kõigil põllumajanduslikkudel ainetel, peatuses iseäranis karjakasvatuse juures. Toomas Tetsmann — tegelik põllumees Rojal — rääkis rohkem peremehe ja teenijate

instruktorina tegevusse. 1907 a. võttis instruktori kohustused Ernst Tommingas oma peale, kuid sellega saab Tommingas esimeseks kontrollassistendiks Eestis.

Tegevus, mis Väandra Põllumeeste Seltsi juures traditsiooniliseks muutub, on näituste korraldamine.

1905 a. püüdis selts ka riigi politika peale mõju avaldada. Nii loeme 6. novembril 1905 a. ärapeetud seltsi koosoleku protokollist järgmist:

Wändra kaitfeliitlased lõunasöögil.

vahekorra, talu põllumajadest ja näitustest. Iseäralist tähelepanu vääris tema kõne talukoha suuruselt, mis õige pikki vaielusi tekitas. Tetsmanni pidas kõige otstarbekohasemaks nii suurt talu, mille töö 2-he hobusega on ära tehtav. Ernst Tetsmann — 1906 a. seltsi instruktor — hindas Taani ja Soome põllumajanduslikku tegevust, õhutas karjakasvatust ja eriti ühispiimatalitust. Ka Ernst Tommingas — tegelik põllumees ja Harju põllutöökooli lõpetaja — pidas nii mõnedki tuumakad kõned. Peale nimetatud kõnelejate esinesid kõnedega palju teisi seltsiliikmeid. Üldse oli üldkoosolekuid peetud seltsi algusest kuni 1906 a. (ligiarvatud) 92.

1905 a. pandi karjakasvatuse ja piimatalituse instruktor ametisse. Ernst Tetsmannile otsustati maksta 150 rbl. tingimisel, et ta sõidaks Taani ja Soome ennast täiendama, peale selle teeniks 2 aastat seltsi juures 300 rbl. aastapalgaga instruktorina. Ja nii ilmus Ernst Tetsmann 1906 a.

„Esimees A. Linde avab koosoleku, viimaseid sündmusi meelde tuletades, mis 17. oktoobril manifesti väljaandmise eel möödusid. Need sündmused nõudsid ka meie maal vabaduse eest võitlejate verd 16. oktoobril Tallinna turul. Esimehe ettepanekul austas selts langenuid püstitõusmisega“. Sellel samal koosolekul otsustas selts A. Jürgensteini ettepanekul ministrite kabineti esimehele järgmine telegramm saata:

„Väandra Põllumeeste Selts, Liivi kub., Pärnu maakonnas, avaldab oma rõõmu 17. oktoobril ilmutatud kõigekõrgema manifesti üle, aga on väga rahutu, miks lubatud uuendused mitte kohe täiel määral maksma ei panda. Et rahva kasvavat ärevust kindlusest seisukorra üle vaigistada, nõuame, et manifestis lubatud isiklik puutumatus, sõna ja trüki, koosolekute ja südametunnistuse vabadus viibimata maksma pandaks“

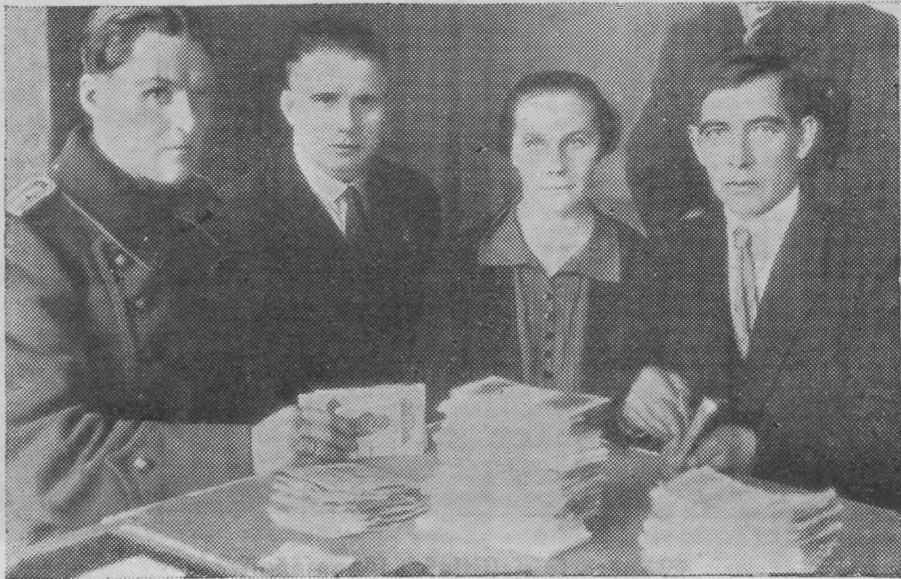
politika süüdlastele täielik amnestia kuulutatakse ja otsekohese, salaja ja üheõiguslise valimise põhjal riigipäev viibimata kokku kutsutaks“.

See telegramm saadeti ära.

Seni on Vädra Põllumeeste Seltsi tegevust meeleldi kuni 1907 a. kirjeldatud, sest kirjeldatud seltsi tegevuse ajajärku võib õigusega Vädra põllumeeste ärkamise ajajärguks nimetada: seltsiliigete arv kasvab 77-st kuni 200-ni; koosolekud ja kõned sagenevad; õpekoosolekuid taludes peetakse suure huviga; peetakse ühendust teiste põllumeesteseltsidega, e^h võimalik

oleks oma seltsi tegevust hinnata; peeti nõu ühise põllumeesteseltside häälekandja väljaandmise üle. Selle kõige juures räägiti õige palju põllumajanduslise hariduse tõstmisest ja põllupidamise põhjalikumaks muutmisest. Iseäranis väga palju huvi ja mõttevahetusi sünnitas sel ajal teravilja ja linakasvatusele karjakasvatusele ülemine-mise küsimus. Siia juure võiks veel lisada, et A. Linde, kes seltsis pikad kõned karja-kasvatuse üle pidas, motiveerib oma pea-mõtet järgmises üteldes: „Linadega oleme omad talud me ostnud ja linadega müüme nad“.

J. Jürisson.

„Endla“ seltsi lotteriti miljoni võitja **Jaan Mein** (paremal) raha vastuvõtmaks.

Vabadussõja päevilt.

6. polk enne ja nüüd.

See oli 20. novembril 1918 a., kui suurem osa Pärnus vormeeritava 6. jalaväe rügemendi ohvitseridest kohale jõudsid. Rügemendi vormeerijaks oli määratud kolonel Puskar, kes vormeerimist alustas 21. novembril 1918 a. Hinnates olukorda,

Pealegi langes meie rahva vabastamise algusmoment ajajärku, kus ilmasõja moraalsete ja füüsiliste raskuste ning kannatuste tagajärjed just kõige rusuvamalt tundusid. Puudusid täiesti jõudude moodustamiseks igasugune tarvisminev varustus ja samuti

6. polgu staap Vabadussõja ajal (1918 a.) Pärnus.

— Istuvad: pahemalt härrad Wiitas, Kulbusch, Kann, Puskar, Jakobson, äärel A. Jürvetson.
Seisavad: paremalt kolmas E. Rull, tema selja taga hra Pulf.

peab siin meeles tuletama neid sünnitamise raskusi, mida 6. jalaväe rügemendi vormeerijateks määratud juhid seejuures ületasid. Nii kui teada, sündis see ajal, milal kohapeal seadluse ja korra asemele, millised tegelikult peaaegu puudusid, pidi astuma tegutsejate lai initsiatiiv ja suur tahtejõud, ühes leegitseva rahvustunde ja isamaa-armastusega, et ainult üldjoontes äramärgitud rahva tahte kohaselt tegevust suunida ja arendada.

ka varustuse muretsejate ning korraldajate organisatsioonid. Lisaks sellele veel võiks 90% kogu raskustest ära tähendada meil sel ajal valitseva enamulus-revolutsioonilise õhkkonnale, mis oli wastandiks kõigile neile kõrgetele moraalsele faktoritele, millised peavad sütitama lõkkele tungi saada suveräänseks rahvaks.

Kõigist neist raskustest on aga üle saadud hiilgavalt.

Ajutise Valitsuse poolt väljakuulutatud

vabatahtliku mobilisatsiooni põhjal tulid kokku rügementi kõik ohvitserid ja vähene arv sõdureid.

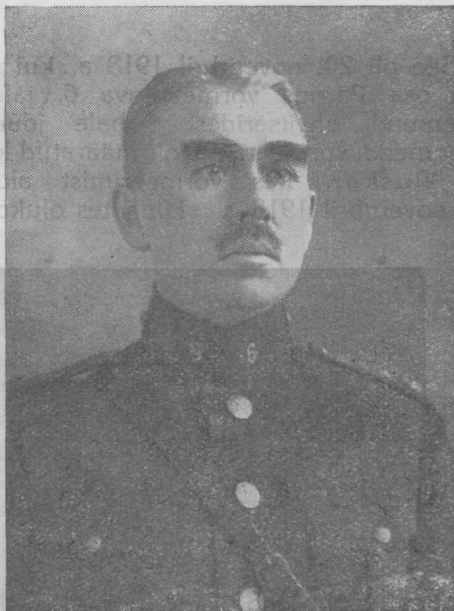
Nõnda oli 27. novembriks, mil välja kuulutati sunduslik mobilisatsioon, rügemendis paarsada sõdurit (enamasti kaitseliitlased ja vabatahtlikud). Nendest meestest vormeeriti rügemendi staap ühes juurdekuuluvate komandodega ja pandi alus I pataljonile.

Pärast sundusliku mobilisatsiooni väljakuulutamist (27. novembril) sõdurite arv rügemendis hakkas kasvama kiiresti. I pataljoni kompaniid täiendati mobiliseeritutega, nii et igasse kompaniisse sai umbes 150 meest. Sama aasta detsembri algul alustati II ja III pataljoni vormeerimist. II pataljoni kaadriks ja mobilisatsiooni kaitseks saadeti 10. detsembril kapten (praegu kolonel) Jaaksoni juhatusel I-ne kompanii Viljandisse, kus algas II pataljoni vormeerimine. Peagi, sel ajal Viru rindel valitseva kriisi tõttu, saadeti I pataljoni 2-ne ja 3-mas kompanii kapten Saali ja kapten Hünersoni juhatusel 12. detsembril Viru rindele, kus need kompaniid 14. detsembri hommikul kohale jõudes kohe algasid võitlust Rägavere mõisa juures, ühtlasi jäädavalt 5-da jalaväe rügemendi koosseisu jäädes.

6. jalaväe rügemendi tuleproov leidis aset lahingus Voltveti jaams juures 23. detsembril 1918 a., taganemisel rüüstavate Saksa vägede vastu, arvestamata kaht kompaniid, millised juba lahingusse astusid 14. detsembril Viru rindel. Ruhja-Mõisaküla suunast pealetungivate enamlastega keetsid rügemendi osadel lahingud Voltveti — Kilingi-Nõmme ümbruses 27. detsembrist 1918 a. kuni 1. jaanuarini 1919 a. vahelduva õnnega. 1-sel jaanuaril 1919 a. sõitis Pärnust välja rügemendi löögiosa, Pärnus valmistatud soomusrongil, kes vaenlase tagasi surus Mõisaküla joonele. 8. jaanuaril vallutas rügement Mõisaküla ja 9. jaanuaril Ruhja. Ruhja vallutamise saavutas rügement ühenduse oma II pataljoniga, mis Viljandist alates tegutses ühes 3. jalaväe rügemendiga Tägepera-Härgmäe suunas.

6. jalaväe rügemendi tähtsamatest lahingutest võiks nimetada: 18. ja 19. mail 1919 a. vaenlase läbimurre ja selle likvideerimine meie poolt Vana- ja Que-Ottenhofi mõisate juures. 25. mail Volmari vallutamine, millega likvideeriti põhja Lätimaal tegutsevad Venes enamlised väed. Edasi — lahingud „Landesvehriga“: 6. juuni õhtul kokkupõrge Arraschi silla juures ja 8. ning 9. juunil kuulsad lahingud Võnnu all. Oöl

20./21. juunil 1919 a. alanud Roopa — Stolbeni — Lemsalu — Võnnu lahing, mille tulemuste tõttu võib anda 6. jalaväe rügemendile kangelase nime. Sellele järgnes hoogne sakslaste jälitamine. 26. juunil Hintsenbergi ja Segevoldi vallutamine. 28. juunil Jegeli jõe forseerimine ja Jegeli tugevasti kindlustatud positsioonide vallutamine. 29. ja 30. juunil võitlused Riia eelkindlustuste Stinte ja Jegeli järvede ning Düüna vahelise kindlustatud vöö vallutamisel.

Kol. Hofenberg,
6. rügemendi praegune ülem.

Pärast „Landesvehri“ purustamist saadeti rügement Pihkva taha, kus ta edukalt võideldes Pihkva — Ostrova ja Pihkva — Novgorodi raudteede vahelisel sektoril surus vaenlase 40 — 50 kilomeetrit Pihkvast eemale Podsevõi jaama ja Tserjoha jõe joonele. 26. augustil rügement likvideeris vaenlase tõsisema läbimurde üle Velikaja jõe ja päästis Pihkva taga tegutsevad meie väed haaramisest. Novembrikuus 1919 a. viidi rügement Viru rindele, kus ta osa võttis vaenlase suurema läbimurde likvideerimisest Auvere jaama juures ja ühtlasi lahingutest Väskä küla ümbruses.

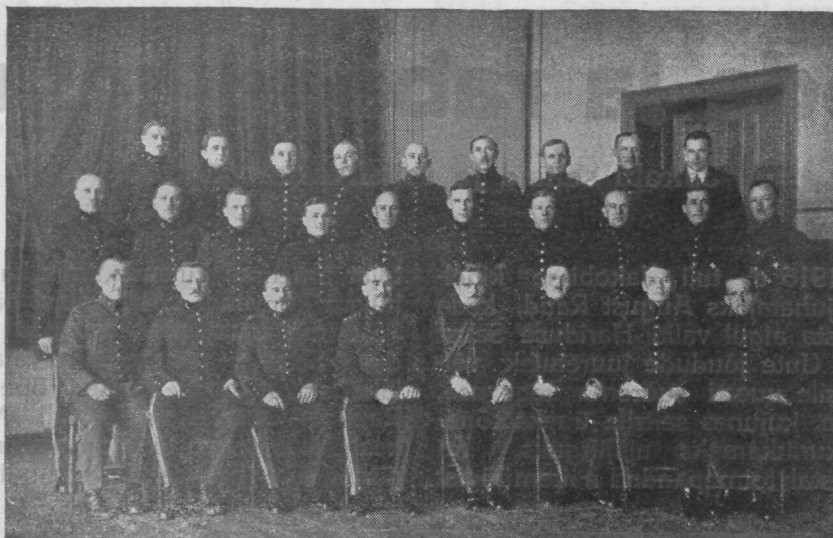
Viru rindel tegutses rügement kuni Vabadussõja võidurikka lõpuni.

Demobilisatsiooni järele rügement jäi esiteks iseseisva pataljonina, pärastpoole lühikest aega Rakveres 5. jalaväe rügemendi koosseisu, kust ümberpaigutati 12. juunil

1921 a. tagasi oma vormeerimise asukohta, Pärnu, ja kus ta viibib ka tänini.

Rügemendi ridadest lahingutes on langenud 14 ohvitseri ja 160 sõdurit, arvestamata haavadesse ja haigustesse surnuid. Haavatud ehk põrutud on 28 ohvitseri ja 787 sõdurit. Vabadusristi kavalere rügemendis 26 ohvitseri ja 46 sõdurit.

igasugu varustuse, abi ja toetuse, millistel sel momendil eriline tähtsus) sai Pärnus lahingjõudude suurendamiseks ehitatud „Pärnu soomusrong“ ja soomusauto „Vanapagan“. Need võitlusvahendid osutusid tõesedama selgroona esimeste Pärnust võitlusesse astuvate lahingjõudude võidurikka pealetunji toetamises.

6. rügemendi ohvitserid ja ametnikud.

Rügemendi ülemateks olid: 21. novembrist 1918 a. kuni 1. aprillini 1919 a. kolonel J. Puskar, 1. aprillist 1919 a. kuni Vabadussõja lõpuni kolonel Tallo. 12. juulist 1921 a. kuni 12. detsembrini 1922 a. kuni tänini kolonel E. Rosenberg.

Äramärkides ühe meie kangelase 6. jalaväe rügemendi sünni ja võitluse päevi, peab sügava austustundega alla kriipsutama tema hällikoha, s. o. pärnlaste sooja ja energilist kaastegevust. Nad suutsid õieti hinnata olukorda, tööle rakendades kõiki jõude, mille tulemusena (peale

Meelde tuletades neid võitluspäevi, kuis tule ja suitsu kumas rahva vabadusaated teostusid, on meie ja meie noortele pühaks püüdeks oma tahtejõudu ja püsivust samadele jälgile suunida ja, et see vaimustuse tuluke, mis meie rahva muistsest mustast rõhuvast orjaööst iseseisvusele viis, veel rohkem lõkkele lööks meie rahva täielise õnne saavutamiseks.

Olgu selleaegne 6. jalaväe rügement, kui rahvus-vabaduse aate teostaja-kangelane, oma tulisemate ja vahvamate poegadega meile sädelevaks eeskujuks.

— II.

Soode ja rabade keskelt.

Jakobi seltsid ja seltskonnategelased.

Sügisel 1916 a. tuli Jakobisse kihelkonna koolijuhatajaks August Raud, keda järgmise aasta algul valiti Hariduse Seltsi esimeheks. Uute jõudude juuretulek võimaldas Seltsile uuesti suurema tegevuse, nii et 1917 a. kujunes seltsile üheks kõneja koosolekurikkamaks ajajärguks. Ka saadi sel aastal toimepandud näitemüügist

tajat ametisse kutsuda, mis ka sündis ja hiljem konvendi poolt leidis hääkskiitmist.

Sama aasta sügis kujunes aga Hariduse Seltsile pereheitmise ajaks; nimelt lahkusid Jakobist senised õpetajad Aug. Raud ja Laur, asemele tuli Mart Tuisk, kes jätkas senist tööd oma energia ja organiseerimise oskusega. Samuti sai selts

6. polgu koolipildurid Vabadusõjas.

3000 rbl puhast tulu, mis oli harukordne sissetulek sel ajal. Kuna ammu liikus soov ehitada Jakobis rahvamaja, määrati nimet. summa majaehituse kapitaliks.

Kihelkonnakooli õpilaste arv kasvas sedavõrd, et õpetöö muutus 2 õpetajale koormavaks. Kihelkonna konvent, kui kooli ülevalpidaja ei leidnud aga võimalust palgata ametisse kolmandat õpetajat. Et asi oli küllalt tähtis, otsustas selleaegne Hariduse Seltsi juhatus omal riisikol õpe-

juure energilise tegelase kooli kolmanda õpejõu Paul Lielenblati ametisse astumiseks.

Päätetulev Saksa okupatsioon sundis seltsi veel kord astuma kihelkonnakooli korraldamisele, sest okupatsioonivõimud ei hoolinud meie rahvahariduse tõstmisest raasugi, ometigi oli hariduse levitamine ja süvendamine otse eluküsimus meie rahvale. Kuna kooli senised ülevalpidajad ei hoolitsenud küllaldaselt selle edu eest,

otsustas Hariduse Selts kooli omal kulul ühe klassi võrra suurendada. Kooli ülevalpidajaks moodustati hoolekogu kihelkonna konvendi, lastevanemate ja Hariduse Seltsi esitajatest, kes viis kooli õnnelikult läbi segaste aegade ja poliitilise võituse keerise. Sel ajal seisis kool oma õpekava ulatuselt arenemise tipul ja pole selleni jõudnud enam tänapäevani.

Hariduse Seltsi kutsel tuli kooli neljandaks õpejõuks 1918 a. sügisel August Laur, kelles Jakobi omas energilise tegelase seltskondlises elus. Tema teeneks tuleb pidada asjaolu, et Jakobi on võinud

satsioonid, nagu: Kaelase Rahva Klubi, Langermaa Rahvaraamatukogu Selts, Parasmaa Rahvaraamatukogu Selts, Vee Noorsoo Ühing jne. Kavatseti asutada veel iseseisvat spordiseltsi, kuid 1923 a. loodi Hariduse Seltsi juure iseseisev spordiosakond, mis algas tegevust kokkulepitud kodukorra järgi ja on tänini väärikalt edendanud kehakultuuri. Samal aastal asutati Hariduse Seltsi juure veel iseseisvalt töötav Naisosakond, mis on omal alal avaldanud küllaldaselt tagajärjerikast tööd.

11. veebr. 1923 a. võis Jakobi Harid. S. pühitseda 40. aastast juubelit ja vaadata

6. polgu mehed Rätimaal Jegeli jõe millal 1919 a.

näha oma tegelastelt sisukaid ja väärtuslikke näitemänge võrdlemisi hääs ettekandes. Tänapäevani on A. Laur püsinud teiste tegelaste esirinnas tegutsedes nii näitlejana, koorijuhina ja lauljana, kõnelejana jne.

Alati on Selts püüdnud pakkuda ainult väärtuslikku meelelahutust ja koondada inimesi suuremate vaimliste ülesannete teostamisele. Kuid pole enam endised ajad, et koonduks terve kihelkond ühe seltsi ümber — selleks suuresti avaldab mõju ka kauge maa, mis lahutab kihelkonna haridustegelasi keskkohast — Jakobi alevikust. Üldise silmaringi laienemine ja tegelaste kasvamine kohtadel on kutsunud ellu aga iseseisvate organisatsioonide tekkimise ja tegevuse kohtadel, kus jätkatakse seda tööd meie rahva haridus-vaimlise tasapinna tõstmiseks, mille algatas aastakümnete eest Hariduse Selts ja tema eelkäijad. Nii on peale ilmasõda tekkinud kihelkonnas mitmed hariduslised organi-

tagasi tehtud töö pääle. Seda tähtpäeva pühitseti pidulikult, seltsi liikmete hallpääde H. Jaaksoni ja Kiksoni ning hulga teiste vanemate tegelaste osavõttel, mis kujunes teatavaks kohalikuks suursündmuseks jakoblastele. Mälestades senist tööd ja tegelasi, vaadates neid tagajärgi, mis omal ajal maksis palju unetuid poolõid, asuti sammuma viiekümmendat aastat lootuses, et see oleks sama edurikas kui möödunud aastakümned.

Hariduse Seltsi liikmete arv tema tegevuse aastate kestel on olnud väga kõikuv.

Viimastel aastatel on Seltsi ümber koondunud ligi 200 tegelast kihelkonnast, kes tahavad töötada oma kodukihelkonna hariduslise ja vaimlise tasapinna tõusu hääks. Seltsil on kasutada praegu üks suurematest maa- raamatukogudest, — arvuliselt märgib selle ära 1926 a. järgmine statistika: koidetud raamatuid 1693 tk., koidmata 800—900 tk., — seega kokku üle 2500 raamatu, mis on omaette varandus.

Juhatuses töötasid 1926 a.: esimees A. Laur, abi J. Pikkur, kirjatoimetaja Tamberg, abi prl. Vaher, kassahoidja J. Miil, abi M. Hendrikson, raamatukoguhoidja A. Kannesto ja abi Peetson.

Seltsi Naisosakond asutati 25. veebruaril 1923 a. Silmapaistvamaks tööks on olnud mitmesuguste loengute ja kursuste korraldamine naistele. Seni on korraldatud neid majapidamise-, käsitöö-, tervishoiu- ja kasvatuse aladel. On antud abi kehvadele õpilastele ja toetatud nende koo-

arvukas raamatukogu, mis alaliselt on leidnud elavat tarvitamist ja sisaldab endas 50% teaduslist kirjandust, on olnud võimaks sõjariistaks rahva teadmiste laiendamisel. Selle kirjutuse piirides on võimatu tungida selle helevusrikka tegevuse peenusteni, mis on valitsenud seltsis, võib ainult märkida ühte: Jakobi Hariduse Selts on teinud tänuväärt tööd meie kultuuri hääks.

Kuna Hariduse Seltsi tegevus sisaldab endas kogu kihelkonna vaimuelu arenemise,

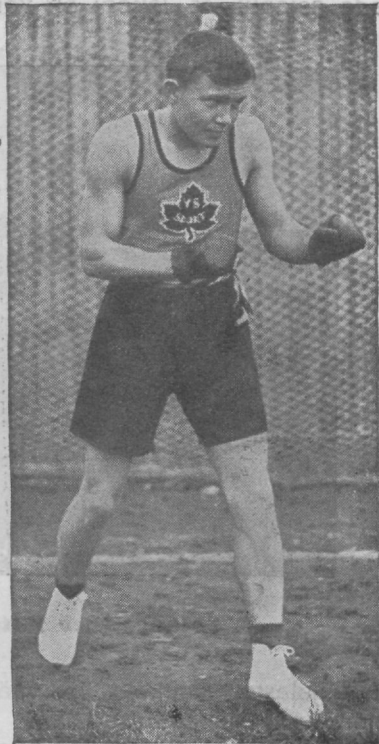

Ernst Idla,

Eesti kehaliste lastvatuse inspektor, kelle algatusel peetud Pärnus rida spordikursusi.

Walter Balm,

Eesti meister poksis, kes juhatas poksikursusi.

liskäimist. Möödunud suvel avati lasteaid. Sissetulekuid on saadud pidudest, näitemüükidest ja loteriist. Liikmete arv kõigub 80—90 ümber. On korraldatud emadepäivi ja liikmetevahelisi teeõhtuid. Osakond töötab täiskarskel alusel, olles Eesti Naiste Karskusliidu liige. Osakonna juhatajaks on algusest päale pr. A. Laur. Teised juhatuseliikmed 1926 aastal olid: prl. E. Pitsal (algusest s.), prl. M. Siimson, pr. Rehe ja prl. L. Latsarus.

Nagu eeltoodud lühikesest ülevaatest selgub, on nelja aastakümne kestel Jakobi Hariduse Selts olnud kogu kihelkonna vaimlise- ja hariduselu keskpunktiks, kust on läinud välja mõnigi vaimustussäde üldiseks tegevuseks ja rahva silmapiiri laiendamiseks. Juba üksi Seltsi

siis võiksime vaadelda veel mõne reaga uus seltse, vabadusaja sünnitusi valdades, mis pole küll tegutsenud sarnases ulatuses kui eelnimetatu, ometigi on teinud mõndagi.

Neist vanem on Kaelase Rahvaklubi, asutatud esimestel vabadusaastatel. Klubi mõtte energilisemaks propageerijaks oli Jakob Viljak (+), kes selle mõtte ka teostas. Esimestel aastatel tegutses Klubi energiliselt, korraldades seltskondlikke koosviibimisi, kõneõhtuid, pidusid ja edendades sporti kitsamas ulatuses. J. Viljaki lahkumisega Kaelasest, suikus ka Klubi tegevus. Praegu tegutseb Klubi kitsastes piirides ja oludes, sest puuduvad korraldusruumid.

Parasmaa Rahvaraamatukogu S.

asutamise mõte tekkis 1923 a. sügisel, mil vajaduslikumaks sai ikka nõue haridust omandada raamatu teel. Ainuke raamatukogu J. H. Seltsil oli kauge maa tõttu kasutamine raskendatud. Et seda puudust kõrvaldada, seks astusid raamatukogu seltsi asutam. rühm noorimehi kokku: Mihkel Pitsal, Jaan Moos, Madis Levand ja Mart Liinet. Seati kokku seltsi põhikiri kaunis avara tegevusvõimalustega ja saadeti Vil.-Pärnu Rahuk. registreerimi-

päale raamatulist tööd. Peeti aasta l p. paar kirjandusõhtut ja pidu-õhtu rohke osavõtuga. Sügisel 8.—10. okt. peeti aiatöö- ja kodulinnu kasvatuse kursused, millest osavõtt oli ülirohke. Raamatuid on kogus praegu üle 200 eks. Kogu kasutatakse elavalt.

Langermaa Rahvaraamatukogu S. on tegutsenud peamiselt raamatukogu organiseerimise ja raamatu rahva hulka viimise alal. Sissetulekute saamiseks on

Sportiselts „Terwise“ meeskond,
kes tuli tänava Pärnu kaarikamängude meistriks.

seks. Selts algas oma tegevust 27. aprillil 1924 a., mis ka seltsi algupäevaks. Ümberkaudse rahva poolt leidis Selts rohket poolehoidu. Korjandus seltsi hääks sügisel andis rohkesti raamatuid, veidi raha ja laudu kapi hääks. Esimesel tegevusaastal korraldati kolm pidu, millest saadi ligi 12 tuhat marka, mis kasutati kirjanduse muretsemiseks. Raamatute arv oli aasta lõpul juba üle 100 eks., liikmeid üle 60. 1925 a. peeti Seltsi hääks kaks pidu-õhtut, peeti loenguid udupiltidega ja aiatöö kursused, millest osavõtt oli rohke. 1926 a. asutati Seltsi juure male- ja muusika ringid, kus noortel rohkesti tegevust

korraldatud pidusid, mis enamasti hästi õnnestunud.

Samuti on seltskondliku töö ja rahva vaimlise arenemise hääks rohkesti kaasa aidanud Vee Noorsoo Ühing, korraldades pidusid ja loenguid ning organiseerides raamatukogu. Üldse tõuseb haridusliste seltside arv Jakobis 8 peale, neist 4 raamatukogu seltsi, 2 hariduseltsi, 1 noorsooühing ja 1 karskusring. Pääle selle on hulk majanduslisi koondusi, millest eel- pool.*)

*) Siin üksikasjalisemalt puudutamata haridusliste seltside kohta puuduvad autorite andmed nende tegevusest.

Viiskümmend aastat „Endla“ seltsi.

Pool ülesannet on teostatud, teine pool tuleb veel teostada.

On juba möödunud ja unustatud see tähtpäev, mis märgib meie kohaliku teatriseltsi poolseaja aastase tegevuse lõpu ja uutesse tegevusaastatesse astumie. Et aga seltsi möödunud aastate ja aastakümnete töö on kaalutav osa meie üldisest arengust, tohiksid siinkohal leida järgnevad read eluõiguse, mis püüavad anda linnu-

Kuna „Vanemuine“ Tartus ja „Estonia“ Tallinnas said peagi oma ajajärgu rahvuslikludeks keskkohadeks ja seega omandasid ülemaailse tähtsuse rahvuslikus kasvatuses, kandusid sealsed ideed, nõudmised ja töövaimustus peagi üle ka Pärnu. Ka siin hakati mõtlema sellise keskkoha vajadusest; hakkas liikuma tung vaba-

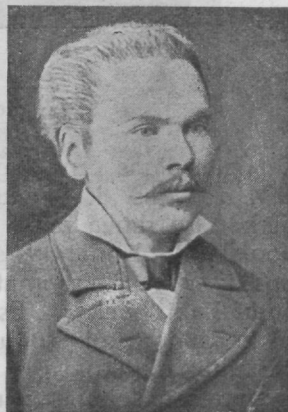
„Endla“ seltsi esimehed 1881–1885 a.

Peeter Kull.

J. Distaatel.

Nikolai Tomast.

lennulise ülevaate „Endla“ seltsi tööst ja saavutistest tema esimesel 50. tegevusaastal.

„Endla“ seltsi esimestes tegevusaastates kajastub sama traagika kui kogu meie rahvuslikus arengus. Siin on tulnud võidelda samade takistavate asjaoludega, millised hoidsid ahelates meie rahvuslikku iseseisvuse tööd möödunud sajandi viimastel aastakümnetel. Seega on „Endla“ üks neist esimestest rahvusliku iseteadvuse kasvatajatest ja iseseisvuse mõttekandjatest pioneeridest, kes rajasid teed iseseisvusele — kuigi laudsel teel.

neda valitseva baltifaksluse kultuurilisest ja majanduslikust illest, tung saada iseseisvalt mõtlevalks ja elatvalks rahvalks, kes määrab omale ise tegevusuuna. Eriti tugevat tõuget sellasele mõttelaadile andsid G. N. Jakobsoni energia ja aated, mis panid liikuma rahvahulkasi, kes enne maganud võõraste ille all oma orjalikku und. Ka „Endla“ asutamise mõtte algatajaks oli dieti tema, olles sel ajal (1875 aast. ümber) Pärnu Põllumeeste Seltsi juhiks ja hingeks. Mõtte teostajateks said aga teised.

Seltsi kasvatas üliõpilaste Eöderide emalodud

koostäiwaft wäikefest ringist, kes harjutafid oma lõbuks laulu. Siin küpses seltsi afutamife mõte lõpuliikult. Walitfewate olude tõttu wõidi selts ametlikult afutada hiljem ja nimelt 30. aprillil 1878 a. Tegevus oli aga kestnud juba mõned aastad Pärnu Põllumeeste Seltsi warju all.

Nüüd, kui walitfusiwõimudelt läes oli luba awalitüks tegufemifeks, afuti tööle suure waimustufe ja hooga. Tegevusalaks oli eestkätt laulukoor, kes oli tõotanud juba enne registreerimist. Korraldati ka perekonna-õhtuid, pidufid, j. m. Peale otsekohese tegevufe walitfeses arwamine, et selts peab olema ka kõlblifeks teenäita-

feda harmooniat, mis juba aastaid oli pinnaks filmas üheltpoolt lokaalikle kadakasafakfufefe, teiselt poolt wenestufe idee kandjatele.

Oli lahtunud efimene, ärkamisaegne romantifm, mis põhjustas efimese üksmeelse tegevusjärgu — reakfioon oli paratamatu. Edasi näeme sel „kurwemal ajajärgul“ aastaastalt suuremat lõhenemist, intriige, liikmete arwu järjekindlat wähenemist ja tagafitõmbumist tegevufefi. Tähtsamad tegevusalad sel ajajärgul olid heategevad pidud ja näitemüügid, kuna seltsi afutamisel ülesfäetud sihid päewpäewalt umbrohitufid. Arenefid ka tülid einelauapidajatega, ajalehtedega ja teiste seltsidega, mis tihti polnud

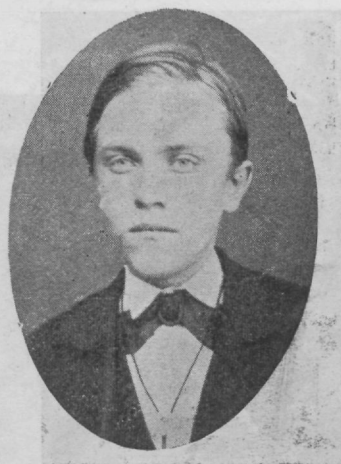
„Endla“ seltsi agaraid tegelafi 1878—1883 a.

Aleksander Söder.

Luise Jürgenson.

Nikolai Söder.

ja ks tõuswas Eesti seltskonnas, mille tõttu waliti liikmeid suure hoolega ja nõuti neilt laitmatuid eluwiife. Kuna töö oli hoogne ja waimustus tõõtajates suur, kawatseti afuda suuremate ülesannete täitmifefe, — nii tabeti 1980 a. korraldada laulukoor; sellest tõmbas aga kriifsu läbi lubandutamine — seda ei antud.

Nagu tawalik, on iga uue seltskondliffe koon-diffe efimesed tegevusaastad tõõwiljatad — nii ka „Endla“ omad. Sellele waimustufefe aga järgneb tihti reakfioon. Nii sündis ka noores „Endla“ seltsis. Efimene tegevusih ja energia üleküllafus rauges peagi — tulid tagafitõmbumine ja lõhenemine, millest seltsi juubelialbumis kirjutatalkfe: „Ajajärg 1880—1897 on kõige kurwem „Endla“ ajaloo. Need ligi paarkümmend aastat tähistawat seltsielus, mille algus oli nii lootusrikas, suurt sfemist kõdunemist — langust. Üksmeel, mis seni walitfenud „Endla“ tegelaste peres, hakkas järkjärgult lagunema. Selleks aitawat ka kaasa omajagu need jõud, kes olid poetunud „Endla“ tegelaste ridadesse eesmärgiga, mürgitada eesti waimliffe elu leffkohja, häwitada

milleziga põhjendatud. Kaswafid ka wõlad, seft seltsi ettewõtted andsid tulu asemel enamasti puudujääki. Selts, mille õhujaks G. N. Jakobson, läks päewpäewalt wastu kadumifefe — reakfioon tegi laastawat tõõd mitte ainult „Endlas“, waid kogu eesti seltskonnas ja selle eluawaldistes.

Oli sfiski weel inimesi, kes ei tahtnud minna kaasa lagunemifega, kes hakkafid otsima teid, kuidas „Endlat“ päästa, — need, eesotfas H. Mäggi ja J. Roosmanniga, hakkafid koguma mõtteosalisi, et teha seltsis puhastust ja seda uuesti elustada.

Saabusti „rewolutfioon“. Uus ajajärg algab 1897 a., mil seltsi pääsfjad wõtawat üle seltsi faatufe juhtimife.

Reformeeritalkfe uuesti laulukoor ja püüti tõsta seltsi langenuid autoriteeti. „Rewolutfiooni“ parandawat ja terwendawat järeldufed ilmuifid pea. Hakkas koonduma seltsi ümber uuesti ärksamaid eestlasi, tegevus elustus uuesti ja tõõ kandis tagajärgi.

Ajajärgu walitfewale mõttelaadile ja sellele

toonijandjatele ei meeldinud aga uus tõusu ajajärf. Hakati otsima abinõusid selle lämmatamiseks, mida ka leiti.

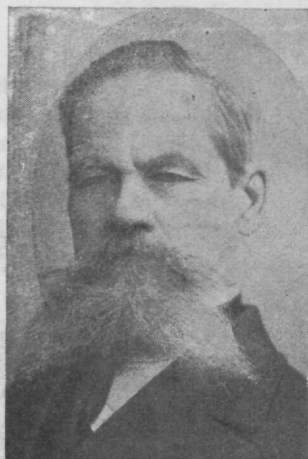
Kui 1900 aastal tabeti teostada seltsi ammust kavatsust — korraldada Pärnumaa laulupidu, tulid need vastolud teravalt nähtavale, mis peitfessid walitsewates ringkondades. Kui kreisi-ülemalt paluti piduluba, ei antud seda. Selle asemel anti luba „Walgusele“, selle laulupeo ajal „Endla“ asjaarmastaja-näitlejaskond korraldas etendusi, mis parandasid seltsi ainelist seisukorda tunduvalt.

Selts oli rännanud ühest üürikoristerist teise. Tegevuse kaswamisega aga tekkis tarwidus awa-

luuesti ilmus päewakorrale maja ostmise küsimus, mida põhjulikult kaaluti. Peale põhjalike läbirääkimisi seltsi peakoosolek otsustas maja ostmiseft loobuda ja omale uue maja ehitada, mis oleks ühtlasi ka teatri- ja kontserdimajaks Pärnule.

Seltsi oma aineine jõud oli nõrk; raha oli ainult 7500 rbl. Et stiski mõtet teostada, pöörati abisaamiseks seltskonna poole, kes awaldas sooja poolehoidu. Üks kui teine andis 50 rbl. summadena laenu uueks ettevõtteks. Püüduwad summad oli võimalik saada laenua rahastustest, millestõttu ainelisted võimalused maja ehitamiseks olid kõrvaldatud. Naskusi tegi weel

„Endla“ seltsi esimehed 1885—1893 a.

A. Koller.

J. Megger.

Heinrich Moos.

ramate ruumide järgi, millega ühes hakkas liikuma ka oma kodu ehitamise mõte. Esialgseft pidi see aga jääma ootama paremaid aegu.

Seltsi pea tegevusharud olid laulukoor ja asjaarmastaja-näitetrupp, kes tegi hoolsalt tööd. Seltsi awalikud esinemised wõitsid poolehoidu ja lugupidamise, sellestõttu suurenes järjeft liikmete arv. Kui stis 1901 a. tõi suurema wabaduse kõnede pidamiseks, korraldas „Endla“ ka rea kõneõhtuid.

Kuigi oma kodu loomine estalgu oli tulnud liikata edasi, ei kadunud see ometegi. 1903 a., kui selts sai 25 aastaseks, täitus ammune igatus laulupidu suhtes, mida wõidi sel aastal korraldada. Laulupidu, millest wõttis osa ligi 800 lauljat ja 140 mängijat, õnnestus ja andis „Endlale“ ligi 4000 rbl. puhast ülejääki. Sellest summast sai kavastetawa maja põhikapital.

Enne uue maja ehitamist kolis selts 1904 a. weel n. n. „Walgesse koolimajja“, kuhu jäi 1907 aastani, mil tulekahju häwitas kogu seltsi waranduse ajal, kui seltsi liikmed wiibisid wäljasõidul. Nüüd oli selts ulualuseta.

wastawa platsi küsimus, kuid ka sellest saadi üle ja osteti linnawalitsuselt „Endla“ praegune plats wõlgu.

1908 a. kuulutati wälja majaplaanide wõistlus, mille tulemusena waliti arhitekt Hellati plaan, mille järgi maja ehitamine pidi maksma 60.000 rbl. ümber. 1910 pandi majale pidulikult nurgakivi ja juba 1911 aasta majale walmis. Pärnu oli saanud nägusa ja päris korraliku teatrimaja, mille õnnistamisi toimiti 22. oktoobril 1911 a. suure pidulikkusega rahwaleatwulise rahwa osawõtul.

Ühes uue maja walmissaamisega algas tööd ka „Endla“ kutseline teater, kes töötas 1911 aastast kuni 1914 aastani, mil see oma tegevuse lõpetas. Kuni 1922 aastani oli teatritöö halvatud, stis tekkis uuesti kutseline teater, mille loojad tulid wäljaspoolt, kolutades oma jõudu ja energiat teatri sünniaastate raskuste kõrvaldamiseks. Praegune „Endla“ teater on elanud oma raskemad katsumise aastad seltside wahelise komisjoni hooldamisel ja alles 1927 a. algades rakendas „Endla“ selts end teatri teenistusse

selle majandusliku ülevalpidajana. Teatri tegevuse jälgimine ja selle töö hinnang ei kuulu aga nende ridade hulka, — seda tehakse teisel.

Nii oleks siis jõudnud lõpule „Endla“ seltsi töö märkimine möödunud 50 aastast, jääb veel waid waadelda selle töö saavutiste kokkuvõtet, hinnata seda, mis on jäänud püsima.

Siin peab tähendama juba algul, et „Endla“ on jäänud eeskätt kohaliku tähtsusega seltsiks. Mis selleks põhjuseks on olnud, ei kuulu siin eritlemisele, — kuid tõsiasi on, et „Endla“ wanemad wennad „Wanemuine“ ja „Estonia“ on sammunud tasi mööda. Kuigi „Endlal“ on teeneid Eesti seltskonna tekkimisel, selle arenemisel ja rahvusliku waimu kasvatamisel, on

„Endla“ tegevuspiirkond piiratud ja pole wõtnud sellist ulatust, kui „Wanemuine“ ja „Estonia“. „Endla“ esimesed 50 aastat on kulunud wälise kesta loomise tegevusele, millisena võib märkida teatrimaja ehitamist. Seega on „Endla“ täitnud esimese osa suurest ülesandest, mis tal kui kolmandal Eesti teatrifeltsil on täita. Arvestades möödunud aegade ja oludega on see küllaldane saavutus, mille pärast võib waadata rahuloluga minevikku. Teine pool sellest ülesandest on seisnud järke ootawas seisukorras ja just selle teostamine peab olema järgneva 50 aasta täita — s. o.: anda olemasolewale majale sisu teatri edasiarendamise ja wajalikule tasapinnale tõstmisega.

Jüri Andreller.

August Klein,

„Endla“ praegune esimees (pahemal.)

Jaan Kurrikoff,

„Endla“ lauaaegne asjaarmastajate trupi näitejuht.

Lehekülgi Sindi möödunud elust.

Ülepea vabrikusse puudevedu on ümberkaudse rahvale head teenistust annud ja nii mõnelegi jõukuse aluseks olnud. Tõstamaalt ja Häädemeestelt on puuvedajaid olnud, kes nädalate kaupa on vabriku ligidal taludes ööbinud. Raiestikku hakatud kohe kändudest puhastama ja põlluks valmistama, millist tööd juhatanud Tallinna poolt tulnud

End. **Nikolai** maja, [Säneselja tän., seati „Endla“ põhikiri koftu.

mees „Kütise Aadu“. Ka koolilapsedki, leib ligi, käinud kõikaid ja risu koristamas, mis lastele head nalja andnud. Võhrmanni ajal pole olnud koolil praegust vaheaega. Võhrmanni käsk olnud: „Kui vabriku korsten suitseb, siis on ka kool töö!“.

Esimese seemendamise Riiumetsa väljadele toimetas vabrik ise. Hobuseid oli temal 100 ümber, mehi võeti vabrikust trahviks „talli juure“ mõne eksituse eest, näit., kui kangrul riidetükk normist kergem oli. Mehed võisid ka „seestöö“ puudusel vabatahtlikult „talli juure“ minna.

Raudteede puudusel vabrikul pidi tooresmaterjalide koju ja valmiskauba äravedamiseks palju hobuseid olema. Nõnda omad hobused käisid Peterburis, Varshavis, Riias, Meemelis (vana Laamberg 2 korda), Smolenskis (Jüri Radik 2 korda, sääl olid mõisad). Vooris olid korraga 30—40 hobust. 3—4 hobuse plaanvangerdega, millel kum-

mid peal ja ukсед kõrval olid. Pärastpoole hakati lahtiseid vankreid tarvitama, ainult eesotsas mehe jaoks oli kong, kauba pääl present. Riia teel oldi 2, Peterburi teel 4 nädalit. Baltimaale raudtee saamisel veeti hobustel riidet ainult Tallinnasse, Tapale ja Volmarisse. Voori juht või prikaschtschik võttis ka erakaupasid ligi. Suurest linnast tulid rasked koormad välja, Rakverest, Vändrast, Valgast läbi tulles jäid nad palju kergemaks. See oli voorijuhi erihuvi.

Viljakoristamist toimetas vabriku rahvas, kas seestöö puudusel ehk katkestati see ilusa ilmaga. See oli vabriku seinte vahel olnud inimestele vahelduseks ja lõbuks. Tasuks oli harilik vabriku palk, ergutuseks must õlu („nekat“). Kord Pustuski rukkilõikuselt, kus noor Võhrmann tööd juhatanud, koju tulles, olnud õlut kojugi tuua, millega mitmed teeaäre puhkama ning magama jäänud.

Riiumetsa asemele Võhrmann ehitas 18 talu, sihile ning ühekujulikud ehitused.

End. **Sulede** majas, Sildi ja Piika tän. nurgal, asus „Endla“ feltis 1880—1882 a.

Kui kõikide talude rehealuste väravad korraga lahti tehti, siis olid ühest küla otsast kuni teiseni kõik tuulajad näha, nii et pidi hoidma, et küla haganad teise talu puhast vilja hea tuulega ära ei rikuks. Riiumetsa talusid on algul „Uuemaa taludeks“ hüütud. Et metsa

alt põldude valmistamisel, hoolsa puhastamise päale vaatamata, ikkagi palju puujätiseid mullasse jäi ning need aegamööda kõdunedes maapinna kobedaks tegid, harkas rahvasuu tervet asundust „Kõdukülaks“ hüüdma. Uuemaa talusesse V. paigutas need inimesed, kelle talud Sindi mõisa ehk vabriku ligidalt ta ära kaotas.

Talude kaotamist Vöhrmannile lubas 1860 a. mõisa kruntide laiendamise seadus. Teisest kohast asemele antav maatükk ei võinud vähem ega halvem olla, mille üle val-

„Endla“ telsti asulohad, Nüüütlil tänawal.

lavalitsusega pidi kokku leppima (kvootemaa). Vöhrmanni nõus oli vallatalitaja. Seda seadust kasutasid paljud mõisnikud: mõned kaotasid talud täiesti ära ehk muutsid need kolmepäevalisteks moonakate kohtadeks, nagu nende ridade kirjutaja isagagi sündis. See oli üheks rahva liikumise põhjuseks „lämmale maale“, „tühjale maale“, s. o. Samarasse, Saratovi, Krimmi, Kaukaasiasse, kus tekkisid jõukad Eesti asundused.

Vöhrmann ei lasknud oma inimesi ilma kaudu laiaili minna, vaid ehitas teises kohas samasuurused talud asemele. Paljud leidsid ka vabrikus tööd.

Ära kadusid Tõhelaküla talud: praeguse Vöhrmanhofi karjalauda kohalt paigutati lut-usu koolimaja ülejäe, viljakuivatusrehe tagant Niidu t., tema vastu üle oja Tõhela Alt- ja Pealtperre. Siis veel Järva Tõnise koht, kelle kambris Anton Tamme (82 a.) isa veneusu lapsi õpetanud. Ümberpaigutati ka Peedi t. ja mõned saunikud. Küla kaotamise järele ehitas V. metsa poole maanteed õigeusu koolimaja ja Kabeli, kus Tori preester kord kuus jumalateenistust pidas.

Saiakülüst kadusid ära: praeguse laua-
hoovi kohalt Soonu t. (kaks korda ümber-
paigutatud), Uuetoa, Marguse, Viira ja mõ-
ned saunikud. Rahvas tõrkus Uuemaa ta-
ludesse kolimast, siis Pärnu sillakohus
tellis kasakad abiks. Elumajades lõhuti ah-
jud ära, et edasielamist võimatuks teha.
Tõrkumise tõttu mõned jäidki kohast ilma.

Nurin tõusis sellest, et vallavanem Vöhr-
manni talude ümberpaigutamise asjus väga
leplik oli. Vöhrmannil oli laiem silmaring:
tahtis Tõhelaküla viletsatest kohakestest mi-

dagi suurepäralist teha. Talukesed olid jõe kaldal maantee ääres, üle maantee raba poole oli võsastikuga kaetud ja veelaugaste poolest rikas madal karjamaa, kus tihti loomi tuli puudega laugastest välja tõsta.

Metspardid siginesid hästi nendes padri-
kutes ja laugastes, linna kütid käisid tihti
pardijahil. Nende tarvis olid okstest on-
nidki tehtud.

Vöhrmann tõmbas nendest padrikutest
mitme verstapikkused suured kraavid läbi
ning sai viimaks mitu ruutversta põldu ja
Tõhelaküla talukeste asemele asutas karja-
mõisa „Vöhrmanshof“ („Lehmatalli mõisa“) eeskujuliku loomade kasvatamisega. Piima-
loomade laut on praegu alles, telliskivi põ-
randa ja suurte akendega. Sõnnik olla igapäev välja aetud ja võõraste vaatajate (keda tihti olnud) ootel liivagi põrandale puista-
tud. Karjameheks olla asjatundja sakslane kutsutud. Vöhrmann ise käinud igapäev vaatamas. Esiti on Simmentali ja hiljem Aischyre'i tõugu lehmad olnud, mõned ei ole kliimat välja kannatanud. Vöhrmanni surma järele on poeg Peeter mõisaid pidanud, siis viletsad rentnikud, kes ei jaksanud

vana Vöhrmanni algatust ei põllu- ega karjapidamises jätkata.

Nüüd on see Vöhrmanni suurepärase algatus Sindi põllumajanduse ühisuse poolt jälle rahuldavasse korda seatud, kuna see ühisusele on võlad kaela toonud. Kraavitamise läbi oli Vöhrmann nii kaugele saanud, et võis teise suure karjamõisa (600 vakamaad põldu peale heinamaade) Pustuski asutada, samasuguse loomalaudaga, nagu Sindiski, mis nüüd küll juba rentnik Gõõki ajal maha põlenud. Praegu on Pustuskis 4 kl. algkool ja hulk asunikke (20 ümber). Vöhrmanni kraavide kallastele ja vahele on ilusad metsatukad kasvanud. Mõned kraavid on ummistunud.

Vöhrmannil on kavatsus olnud vabrikut ja Pustuskit otseteega läbi raba ühendada. Vabriku koolimajast rabani on tee valmis, aga rabast läbi jäi tegemata. Meie päevil tekkis selle tee ääre asunikudest uus Tõhelaküla. Pärastine Sindim. omanik parun Stael (600 vakamaad põldu) katsus mõnd kraavidest uuendada. Räägitakse, et V. igatsenud „põllukindrali“ nime saada, kui ta 6000 tiinu põllumaad on ülesharinud.

Kui keegi olla Vöhrmanni hoiatanud, see on tühi töö, sellest ei tule midagi välja, Vöhrmann vastanud: „See ei ole tühi töö, kui tööta inimesed omale leiba teenivad“. See oli iseäranis 1869—1870 põua- ja nälja-aastatel. Tööliste vastu on V. kaastundlik ja õiglane olnud, palgamaksmisega pole ta viivitanud.

Teine Vöhrmanni vastus lahtjatele olnud: „Urbar!“ (Maast saab asja).

Vöhrmann on suur loodusearmastaja olnud: Sindi pargid ja alleed on oma olemise eest Vöhrmannile tänu võlgu: Hollandist on isesugused pärnad (*Tilia latifolia*) tellitud, mis purjekaga kohale jõudnud. Nendest on 3 alleed istutatud. Põua pärast on puud kippunud ära kuivama, neid on siis palju kastetud. Kärneripoiss, kes suvistepüha I p. on pidanud puid kastma, ja nagu kogemata pritsi direktori laste peale pööranud, olla „vitsu“ saanud. Vabriku viljapuuaidadest on mõnedki tuhanded paremaid viljapuu ja marjapõõsaste sortisi ümberkaudse rahva sekka levinenud. Vabriku triiphoones on veel praegu Vöhrmanni aegsed viinamarjapuud.

Vöhrmanni mälestused on ka Sindi Lodjas kivitehas ja suur kõrtsihoone.

Meie nähes on Vöhrmanni „Urbar“ töeks saanud: Eesti valitsus on Vöhrmanni kraavitatud väljadele rohkesti asunikke (40 ümber) mahutanud.

Siiski üks kulukas ettevõte on V-nil

ebaõnnestunud, see on Vaskjõe Sindi mõisast läbi juhtimine. Mõisal oli metsade vahel vilets pukkveski, tubli vesiveski oleks väga kohane olnud. Ka õllekõõk tarvitas rohkem ja paremat vett, kui vesisel ajal mõisast läbijooksev ojake suutis anda. Kaevandus oli soliidne tehtud, aga jõgi tõrkus Sindi m. tulemast, jätkas ikka oma teed Vaskrääma mõisa kaudu Reiu jõkke. Loodimise tööd olid puudulikud.

Sarnane jõe juhtimine teisale ebaõnnestus ka Uulu mõisapidajal.

Riiumetsa järele tuli Vöhrmannil raiumisele Pustuski taga teine suur laan, mis juba

M. Bambo.

„Endla“ parim näitleja kümneid aastaid tagasi.

vabrikust kaugemal oli. Selle laane asemele asutas Vöhrmann Tammaru küla 18 taluga, kes osa omast rendist tööga tasusid.

Töötasu oli:

- 1 vakamaa heinategemine 1 rbl.
- 1 „ rukkiloikamine 1 „
- 1 „ kaera-viki kokkupanem. 50 kop.
- 1 „ kartulate ülesvõtt 6 rbl.

Talu hooned ehitas mõis. Oli säääl enne Tammaru talu, kus Vöhrmann oma mõisade jaoks suguvasikaid kasvas. Selle talu järele hakkas rahvas tervet asundust Tammaru külaks hüüdma.

Nähes, et metsad hävinevad kiiremini, kui kasvavad, asutas V. suurepäralise turbatööstuse, mida võimaldas temale oma mõisa piirides olev hea turbaraba, mis ümberkaudsest maast kõrgemaks, nagu märke, kasvanud ja selle tõttu kuiv oli. Musta turba kord 7 — 10 jalga paks. Rahvas hakkas turbatööstust mättavabrikuks hüüdma.

Mättavabriku hoonetest (olnud 2 kasarmut ja 4 kuuri) on meieajani 3 hoidunud:

teine elumaja ja 2 suurt kuuri. Ühe kuuri katuse alla paigutas asunik A. terve oma varanduse. Teine lõhuti maha, et ta uue raudtee sihile jäi. Elumaja kasutab teine asunik.

Äratarvitatud turba asemel kohab nüüd kaasik.

Turbavabrik töötas kahe lokomobiiliga. Mätaste äravedamiseks kalevivabrikusse ehi-

S. Jungholz,

„Endla“ näitejuht 1914–1915 a.

tati sirge tee, mis praegu alles ning heal tahtmisel oleks võinud uueks raudteeks tarvitada, kui oleks tahetud põldu hoida.

Vitarauast rööpad olid pikuti palkide peale kinnitatud. Mättakäru vedasid 3 hobust, keskmise selgas istus poisike — juht. Vabrikusse toodud mättad laoti kuhja, kust neid tarvitusekohale veeti.

Mätaste eest sai V. Pariisi näitusel auhaha.

Mõned püüdsid Vöhrmanni süüdistada, et ta hulga talusid vabriku kohalt, tema ligidalt ning Sindi mõisa ümbert ära kaotas, õigemini ütelda, teise kohta paigutas,

mille läbi üldine põllupind sugugi ei vähenenud, ennem suurenes, sest vanad põllud jäid ikka põldudeks, kuigi „mõisa“ nime all, juure tulid metsade ja soode alt laiased uued põllud. Juure tulid veel suureja karjamõisades uuemad põlluharimise ja piimaloomade pidamise viisid.

Vabriku elanikud hakkasid paremat piima saama, sest piima hakati hoolega kontrollima, näit. Põua (mõisa) Endrek, kui ta Taali (siidi) vabrikus olla oma vaatidest osa piima maha müünud ja Kurina ojast jälle vaadid täis pannud ning seda solki Sindi vabrikus piima pähe müünud, mida kõrvaltägija Sindis tõestanud, olla Pärnu sillakohtus valju karistuse saanud.

Nüüd pääsis rahva seas nurin lahti: Taali härra olla küll väga soovitanud valla ise osta mõis ära. Temal muidugi võis ka oma põhjus olla: Vöhrmann oli hea puude ostja Taalist, Sindimõisa omandamisega oli tal enesel metsa küll. Pealegi kaugelt Taali metsast oli puude vedu palju kallim, kui ligidalt omast Sindi metsast, kus puude tagavara suur oli.

Esiti Vöhrmanni silmad pöördusid suure laane pääle, mis Tammiste mõisa piiril oli. Tammiste härra pidas aga seda laant omaks. Et kokku leppida ei saadud, siis nõutati Rootsi kaart, mis Riia (vist kuberner) kaudu kohale jõudis. Kaardi kohta tekkis jutt, et ta olla Riias Vöhrmanni kasuks moodustatud. Laant hakati härrade riiu pärast „Riiumetsaks“ hüüdma.

Vöhrmann oli omast kohast küllalt vägev mees: rikka vürst Kuperjanovi (Senati esimees) väimees. Riia linnale kinkis ta suure tüki maad, mis keset linna Vöhrmanni pargi nime all tuttav. Peale tüli lahendamist hakkas Vöhrmann Riiumetsa raiuma, vabrikule oli palke ja puud tarvis. Puude vedu olnud nii äge, et kui esimese koormad juba vabrikusse jõudnud, olla viimased alles metsast välja tulnud, kuna tee 4—5 versta pikk

Mõndagi Mulgimaalt.

Koht, kus mina sündisin ja üleskasvasin, asub Pärnumaa põhjaidapoolses nurgas, Viljandi maakonna piiri ääres, süda „Mulgimaal“. Sealsamas asub ka „Mulgi“ talu, kust esimene väljarändaja Pärnumaalt Tartumaale olla läinud, seal koha omandanud ja omal viisil põldu harima hakanud. Selle järele olla kõiki Pärnu-Viljandimaalt tulnud väljarändajaid Tartumaal hakatud kutsuma „mulkideks“, milline nimetus neile on jäänud tänini.

Teoorjuse ajajärk lõppes. Sellega kaotasid mõisad odava ehk tasuta tööjõu. Siin ja seal pärimõisades hakati ta'ukohte talurahvale pärieks müüma. K. mõis ja vald, millest siin jutt, kuulus krahv Paul Fersenile, kes elas Peterburis keisrikoja ametis. Mõisavalitsemisest ei teadnud ta midagi, vaid jättis kõik oma voliniku hoolde. 1866 aastal tehti ka K. vallas talude müügiga algust. Seda toimetas krahvi volinik, mõisavalitseja, keegi Rosental. Ostu eesõigus anti, krahvi soovi järele, senistele rendiperemeestele, kes osta soovisid. Peremehed käsutati mõisa kokku ja pandi neile küsimus ette, kes soovib oma kohta pärieks osta. Avaldati ühtlasi müügingimused, mis lepingu kava järele olid kõigile ühesugused. Hind oli määratud läbistikku 200 rubla taaler, mis tasuda tuli teatava rea aastate jooksul, mõisnikkude krediitkassa vahetalitusel. Ehk küll asi koguni uus ja talumeestel mõisnikkude ettevõtte vastu usaldust ei olnud, avaldas osa peremehi siiski nõusolekut koha ostmiseks. Suuremosa aga palus mõtlemisaega, sest et ettepanek neile ootamata tulnud. Lubati 2 nädalat aega, hoiatusega, kes sel tähtajal ostusoovi ei avalda ja käsiraha ei esilda, nende kohad teistele müüdud saavad, sest kohatahtjaid ei puudunud.

Niipalju, kui mäletan, said K. vallas kõik vakutalude endised rentnikud mõne aasta jooksul kohtade omanikkudeks. Vööraste kätte ei läinud ühtegi talu.

Kui talud seniste rentnikkude pärisomanduseks olid saanud, oli peremeestel hoopis suurem huvi tõsta maa kultuuri. Suurem osa peremehi, kes osutusid korralikkudeks peremeesteks, jõudsid visa töö ja suure hoole tõttu aegapidi jõukusele, kuna hoo-

M. Kalbet,

„Endla“ opereti juht 1922—1926 a.

letute ja kõrtsisõprade majapidamine jäi järkjärgult kängu. Nad kiratsesid siiski edasi valla magasiada abil, kust nad vilja külviks ning majapidamiseks laenuks said ja järgmisest lõikusest jälle tasusid.

Umbes samal ajajärgul hakati ka kroonuvaldades talukohte pärieks müüma, sood-

samatel tingimustel, kui pärisvaldades. Talude maad laskis riigimaadevalitsus (domeenidevalitsus Riias) kroonu maamõõtjate läbi ümbermõõta, piirid kindlaks määrata ja vastavad plaanid (kaartid) valmistada. Uue maamõõdu alusel määrati siis talude müügihind kindlaks, mis võrdlemisi vähem oli, kui pärisvalla taludel ja rea aastate jooksul (36—38 a.) osakaupa kustutada tuli teatava protsentide näol. Ostusundi kroonuvaldades ei olnud. Sellepärast võtsid esialgul

W. Mettus,
„Endla“ näitejuht 1924—1925 a.

jõukamad peremehed ostulepingud vastu, kuna suurem osa rendialusele edasi jäi ja alles pikkamisi ostule üle läks.

Aastatel 1868 ja 1869 valitses kogu Eestis suur põud. Viljaseeme, mis kevadel külvati, ei saanud idanema hakata, mis ka idanes, närbus ja kuivas kõrvetavate päikese kiirte all. Suve jooksul ei sadanud vihmaltkagi, isegi kaste puudus õõsetel, mis oleks taimi pisutki kosutanud. Nõnda ikaldus põllusaak kahel aastal täiesti. Viljatagavarad olid lõpnud, magasiitadest viimane tera välja võetud, loomadele ei olnud midagi ette anda. Viletsus oli suur. Ikaldusaastatele järgnes nüüd rida viljarikkaid aastaid, mis haavu jõudsasti parandada aitasid. Eriti õnnestusid linapõllud, andes rikkaliku saagi, kusjuures ka linahinnad erakordselt kõrgel seisid, näit., keskmine sort (HD) maksis kuni 60 rubla, kõrgem sort (R) — kuni 75 rbl. kaal (ehk perkpund) j. n. e. Selle tõttu külvati Lõuna-Eestis igal pool rohkest lina maha, ehk küll põllud selle läbi enam-vähem kurnatud said. Peremehed, eriti Abja vallas, kus maapind linakasvuks soodne, rikastusid. Kogu Eesti linakauplus oli siis koondatud Pärnu, kuhu valgusid talvel

ööd ja päevad linavoorid lähemalt ja kaugemalt tagamaalt — Viljandi, Tartu, Võru ja Valga maakondadest ja rikkast Ruhja ümbrusest, isegi Petseri mailt ja Pihkva piiridest, kus iseäranis hea lina kasvab. Mäletan, kuidas talvel Pärnu linaostjad kihutasid maal ümber, võisteldes üksteisega hindades. Igal talvel, veebruarikuus, sõitis minu isa tallu Truvert, Sternbergi kontorist, kõrge hall hobune ees, kell aisa küljes, suur halli kaleviga kaetud, hundinahast kraega reisuksukas seljas, pois teise saaniga taga järele. Harilikult jõudis ta meile õhtul ja jäi öömajale. Teisel hommikul pidi isa, vana tutvuse tõttu, temaga kaasa sõitma teejuhina ja kaastegelasena linaostmisel ümbruskonnas. Sõideti peamiselt suuremad alud läbi, kus rohkem loodeti osta. Oma alu linad müüs isa kõige pealt Truvertile,

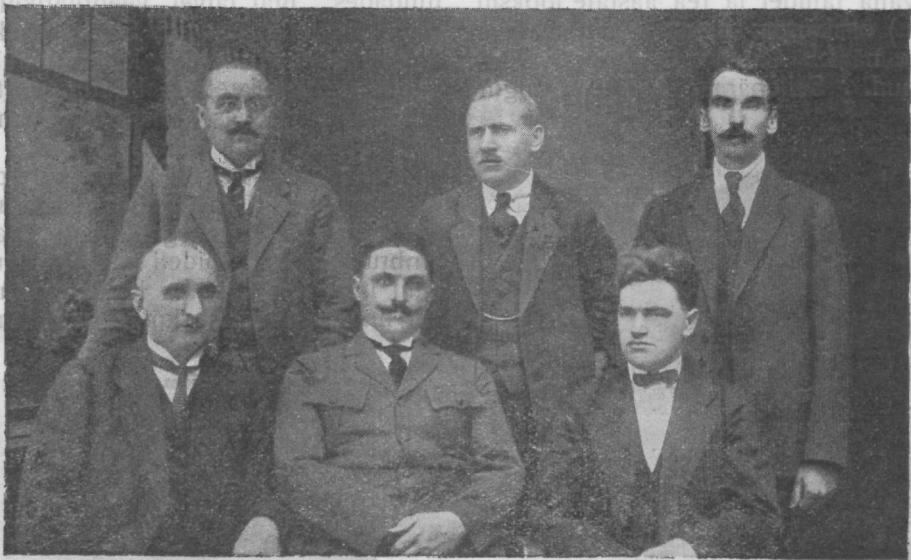
H. Bauer,
„Endla“ näitejuht 1926 a.

kuigi need kõik veel puhastatud ei olnud. Kuivõrd laiaulatuslik oli tol ajal linakauplus Pärnus, näitavad praegu veel Pärnu jõe ääres reas seisvad suurepärased kivist linaaidad, millistes mahutati ja puhastati maalt kokkuostetud linad, mis siis suvel laevadega ekspordeeriti välismaile.

Nagu üleval tähendatud, kurnas linakasvatus pikkamööda maapinna välja; lina ei anna ju põllule rammu tagasi, kunstpõllurammu tol ajal talurahvas ei tunnud, ega tarvitanud, sellepärast jäid põllud lahjaks,

ei annud enam rahuldavat lina- ega vilja- saaki. Kui linasordid aegapidi järjekindlalt halvnesid, selletõttu ka hinnad vastavalt langesid, ei tasunud end linakasvatuse ja harimise juures tarvilik suur ja raske töö enam ära. Pealegi hakkasid töölisel rasket

seadus (maakogukonna valitsuse seadus), mis vahekorra mõisa ja valla vahel koguni muutis, sellega, et vald mõisast lahutatud ja administratiivselt rippumatuks sai. Avalikkudest õigustest jäeti mõisnikkudele vee- tähtsusetu politseiõigus mõisa piirides, n. n.

Seltsidewaheline teatrikomisjon.

pidas „Endla“ teatrit ülal 1922—1926 a.
Istuvad: pahemalt G. Lelle, A. Jürvetson (esimees), J. Raaf.
Seisavad: J. Udikas, P. Taff, J. Pufits.

ja musta linaharimise tööd põlgama; kes veel lina harima asus, nõudis selle eest kõrget palka. Nõnda jäi linakasvatamine Pärnumaal, kui ka kaugemal tagamaal, kus see ennem rahahallikaks oli, enam-vähem soiku. Minki aegamööda üle karjakasvatusele. Selle järeldusel jäi loomulikult õitseval järjel olnud linakauplemine Pärnus aast-aastalt vähemaks; kadusid üksteise järele suured, rikkad linakauplusfirmad.

1866 a. pandi maksma talurahva elus ülitahtis uuendus — valdade omavalitsuse

„mõisapolitsei“, mis mõisnik teostas isiklikult ehk volitatud asetäitja kaudu.

Selle seaduse jõusseastumise järele õieti algas Eestis n. n. ärkamisaeg: rahvas ärkas aastasadasi võõra võimu all kestnud vaimlisest unest. Pea jõuti Eesti rahvustunde esimesse jaama — esimesele ülemaalisele laulupeole. mis peeti Tartus suvel 1869 Eesti rahva priikslaskmise 50. aastapäeva mälestuseks. See puhtrahvuslik pidu andis ülisuure tõuke edenemiseks.

H. Mäggi.

Sinfoniaorkester (asutatud 1921 a.)

Juhataja **G. Dawid** (keskel).

ei annud esmalt rahuldavat tulest, ega sõlla-
sõda. Kui lõpuks nägema hakkasid
hakkasid, sellesõna ka hõlmasid vana-
lõngesid, ei loodud end lõõngasvõtte ja
hariduse juures tähtsaks suurt ja rasket töö-
annast ära. Põhiseid hõlmasid tööliste rasket

seades (muutuskõne) valitsuse ra-
mis vahetada mõnda ja valla vahel kogum
muutis, sellega, et valla mõisast lahutada
ja administratiivsed riigimaksud. Aua-
liikudest õigustest järele mõisakirjudele var-
ühitusest põhivõttes mõnda purides, n. n.

Eesti emakeelse kooli häll.

Pärnu Eesti Kooliselts.

Tumedal ja kurval ajal, aastal 1906 asu-
tati Pärnu Eesti Kooliselts. Punane aasta
oli parajasti selja taga ja massi meeled veel
rahnemata. Laiemate ringkondade ise-
teadvuse tõus sütitas rahvusaadete eest võit-
lema ja ohvreid tooma. Peale „Valguse“
sulgemist saab Kooliselts laialiste rahva-

ja vaenu peale vaatamata, mis meie oma
käremeelsete poolt rahvusliku kultuuritööle
osaks sai, avati sama aasta sügisel 4. klas-
siline emakeelne segakeskkool „Pärnu Eesti
Progümnaasiumi“ nime all.

Muret sünnitasid ruumid, mida seltsil omal
polnud ja raha puudusel ka osta ei saadud

Pärnu Eesti Kooliseltsi juhatus.

Istuvad: paremalt J. Estam (esimees), J. Hansen, A. Jürvetson, Dr. Kuff.
Seisavad: paremalt J. Timusk, J. Jakobson, J. Pukits ja P. Klauzepp.

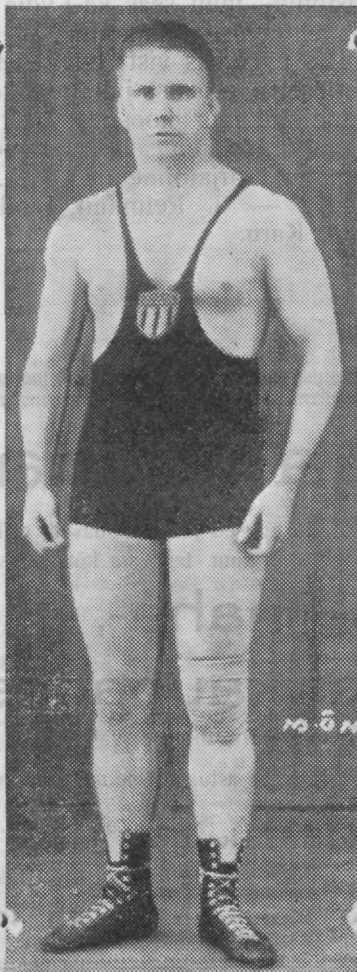
ringkondade keskkohaks ja kogub oma
ümber 700 liiget, mis seni kuulmata arv.

Tuli mõelda meie rahva tuleviku, tema
kasvatuse ja hariduse peale. Kadunud A.
Nigol õhutas Eesti kooli asutamise mõtet,
mis seltskonnas sooja poolehoiuna kajastus.
Kõigi takistuste kiuste, nii vene valitsuse
kui ka omavalitsuse poolt ja selle eitamise

Siin tulid appi mõned seltsi liikmed, kes
enese vastutusel laenu tehes aitasid maja
osta ja juurdeehitades saadi seisukorda viia,
mis kooli ruumideks enam-vähem vastasid.

Osavõtt seltsi saatusest kasvas järjest
laiemates rahvakihtides, kuid seda väikse-
maks muutus arusaamine seltsi poolt ülal-
peetava kooli ülesannetest ja tähtsusest.

Käremeelsete vaenulikkus emakeelse kooli vastu tungis isegi kooli sisesse ellu ja leidis vastukõla ka õpetajate ringkonnas. Kool jääb kiratsema. Seisukord on ebamäärane: kooli juhatus asub vastasrinda oma enese kooli vastu ja tunnistab terve ettevõtte pankrotti. Tekkis küsimus, kas

N. Kureman,

Olympia maadlustreener. Juhatanud Pärnus „Tervise“ maadluskursusi.

Miljoniliste lotteriide peakorraldaja

maksab üldse emakeelset kooli ülalpidada. Kuid salgake seltsi tegelasi, aru saades, et kooli pankrotti jäämine võiks raske hoobi anda tervele liikumisele meie kodumaal, asus kiiresti uuenduste läbiviimisele. Nõuti, et koolijuhatus ja õpetajad, kes emakeelse õpetuse läbiviimist ei usu, tuleks vallandada. Peale pooleaastast võitlust, mis lõppes uuenduste nõudjate võiduga, asus kool 1909 a. sügisel V. Raami juhatusel värske jõu ja uue usuga tööle.

Samal ajal asutati Kärus, Reius ja Mõisakülas seltsi osakonnad ja nende juurde emakeelsed koolid.

Ägeda võitluse ajaiärgu kannul tuleb viljarikas tegevusaeg. Kooliseltsi juurde avatakse lasteaed ja fond kehvemate Eesti õpilaste toetuseks, kõnesid ja kirjandusõhtuid peetakse sagedamini ja 1910 a. suvel pannakse toime hariduslised kursused ja laulupidu, mis maakondlikeks suursündmuseks kujunes ja mida pärnakad kindlasti mäletavad. 1916 aastal, peale valitsuskriisi ka omavalitsuskoolide evakueerimist Venemaale, tundus tarvidus kooli laiendamise järele. Ötsustati järkjärgult klasse juurde avada, mis ka teostati.

Kool töötas kuni 1918 aastani, mil okupatsiooni võimud ta sulgesid. Juhtivate tegelaste laiali valgumise ja pärast vabadussõja tõttu jäi seltsi tegevus ajutiselt soiku. Kool, mis Eesti valitsuse algul asus

Joh. Hendrikson,

K. L. Pärnu maleva S. S. „Tervise“ jalgratta rühma päälit.

endisesse Vene gümnaasiumi ruumidesse, võeti avalikkude keskkoolide võrku. Praegune linna poeglastegümnaasiumi direktor

hra O. Mälk oli seega viimane Kooliseltsi koolijuhataja.

1922 aastal registreeriti seltsi põhikiri E. V. võimude poolt. Kuna senine seltsi eesmärk, emakeelse kooli ülalpidamine, loomulikult ära langes, juhiti tegevus üldharidusliste ettevõtete asutamisele ja nende ülalpidamisele, nagu keskkooli õhtukursused, avalik raamatukogu, lugemislaud j. n. e.

Nimetamata ei saa jätta ka 1926 a. korraldatud maakondlist noorsoopidu, millest õige elavalt osa võeti ja mida kõigiti kordalainuks võib pidada.

Hiljematel aegadel tekkis mõte kõiki Pärnu hariduslikke seltse koondada. Loomulikult oleks koondus sündinud Kooliseltsi, kui vanema ja kinnisvaraga haridusseltsi

ümber. See jõudude liitumine on mitmel põhjuseil seni teostamata. Üheks suuremaks takistuseks on Kooliseltsi praegune põhikiri, mille muutmise vajadusest on aru saadud, kuid viibinud puhtvormilistel põhjustel — kvoorumipuudumisel.

Tegelikult on ühinenud juba Pärnu Rahvahariduseselts, üleandes kõik varandused ja funktsionid, muu seas ka Lydia Koidula ausamba ehitamise toimkonna.

Lõpuks ei oleks vist huvitusetu nimetada Kooliseltsi esimest juhatuse koosseisu. Tookordne juhatus koosnes 7-est liikmest ja olid valitud järgmiselt: esimees: adv. A. Villmann, kirjatoimetaja — A. Toom, laekahoidja — J. Reimann, Linde, Kuusberg ja J. Karu.

Ainult välja valida

ja Teile tehakse ostuhinnad niisugused ja eriti odavad, et Teie täiesti rahule jääte, sest meie äri suur tagavara kõiksugustest

riide-, naha-,
saapa- ja kalossikaupadest

võimaldab igale ostjale linnast ja maalt rikkalikuma valiku.

Ärge uskuge võlvat reklaami ja suuri lubamisi paljude poolt, vaid astuge sisse meie ärisse ja Teie ei kahjatse.

Hobuseriistad, vooditekid, vihmakuued jne.

Jällemüüjatele 0/0/0.

Müük suurel ja väiksel arvil.

Jällemüüjatele 0/0/0.

Austavalt **kpt. A. KLEIN**, Kuninga t. 25. Tel. 404.
(End. Adamsoni k-m.)

Uus riidekaubaladu Pärnus

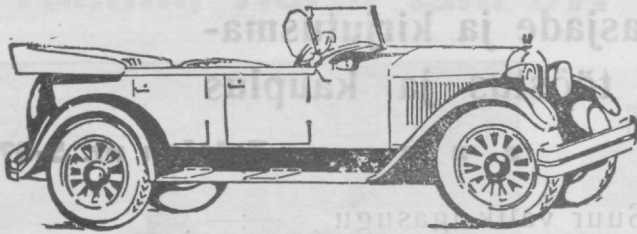
A-s. „Textiil“ Pärnu osakond

Rüütli tänav 28. ☉ Tel. 110.

Suur valik kõiksugustest riidekaupadest vabriku hindadega.

Müük suurel ja väiksel arvil.

ESSEX SUPER SIX

on 6-tsilindriline, va-
gase ja äärmiselt elas-
tilise käiguga ning
meie teedele
kõige kohasem
== auto. ==

Ilmakuulus! Rootsi

„HALDA“ taksomeeter

3-a. vastutus.

Peale selle soovitame omast laost:

rahakappe, jagrattaid, mitme-
kirjutus- ja arvemasinaid j. n. e. suguseid

Tehnika viimane sõna on täielikult
maksav kuulsate kirjutusmasinate

„REMINGTON“

kohta ja sellepärast võime neid soo-
vitada kõigile.

O.-ü. SYSTEMA, Tallinn Raekoja plats 5,
telefon 709.

Kontorimasinad, rahakapid ja jalgrattad saadaval Pärnus: „Kultuur“, Rüütli 26, tel. 397.

„Halda“ taksometrid saadaval Pärnus:
Eestimaa Põllumajanduse ja Tööstuse A.-S.

OSKAR LUIK

Mänguasjade ja kirjutusmaterjali tööstus ja kauplus

TARTUS Rüütli t. 14.

= " =

Telefon nr. 5-67.

—:— Suur valik igasugu —:—

lastemängu asju, mängusid, iluasju, kirjutusmaterjali jne.

Müük suurel ja väiksel arvul. Hinnad võistlemata odavad.

Nõudke

Oskar Luiki tööstuses valmistatud

Nõudke

kaupasid igas mänguasjade ja kirjutusmaterjali kaupluses

Majatarbete-, mööbi- ja rauladu

L. Mühlmann

Vee tän. 10, Pärnus. Kõnet. 227.

Kasulikum ostukoht odavate hindadega,

Oma raua- ja puutööstuse töökojad.

Korona metallpargade ainuesitus ja ladu. Töökojad ja puusärgi kauplus: Pühavaimu tän. nr. 10—12, oma majades Kõnet. nr. 138.

Suur valik sügise- ja talve hooaegadeks villastest, siidi, sildifloor sukkadest ja sokkidest paljus värves, valancien-nes linastest, broderie ja brokaat pitsidest ning kõiksugu pudu- moekaupadest. Kaubad saan otse väljamaa ja kodumaa vabrikutest. Käsitöö niidid, D. M. C. ja villane lõng alati saadaval

M. Laane,

Rüütli tän. 20.

Pärnu Puutööst. Artell,

Vee tän. 11. = Tel. 320.

Kõiksugu valmis-mööbel, ehitustööd, kirstud jne.

Töö puhas ja hinnad vastutulelikud.

Parem ja odavam

majatarbete müügikoht, kus rahvale hästi vastu tullakse, on

S. Goldbergi

kauplus turul, silla ligidal.

Ostke omad kaubad ainult Goldbergi ärist ja teie jääte selle äri alaliseks ostjaks.

◁ Jällemüüjatele head tingimised. ▷

Austusega **S. GOLDBERG.**

A/s. Tormolen & Ko.

Tallinn, Harju tän. 37. Tel. 15-02.

Parlophon
grammofonid ja plaadid
His Master's Voice.

Raadio

Suurim valik Eestis.

Ilmakuulsad
LOEVE aparaadid.

Uus hinnaleht ilmub trükist 1. septembril.

A-s. Tormolen & Ko, Tallinn, Harju 37

Võistlemata hinnad.

Soodsad järelmaksu tingimused.

Osakond: Narvas, Joala t. 18.

Esitus: Tartus, Rüütli t. 8, Teater ja Muusika.

*

Paremaid, värskaid ja suuremas
tagavaras kõiksugu

*

delikatesskaupu

ja uue äri avamisega asutatud täieliku

koloniaalkaupade

osakonnast soovitan kõiksugu: jahu, suh-
kurt, teed, kohvi, kakaot, schokolaadi,
riisi, mannat, herneid, jne., jne., jne.

Kaupluse juures on ruttu rikkiminevate kaupade alalhoidmiseks
oma moodsa sisseseadega külmetusruumid.

Austavalt

Hendrik Kosenkranius,

Pühavaimu tän. 15, tel. 478. Riia tän. 52, tel. 207.

*

*

Nõudke ainult
maailmakuulsaid

Kaitsemärgiga —
tammeleht.

piimaveokanne.

piimaveokanne.

Kõikide soovid rahuldatakse

täpsuseni ainult selles äris, kus kau-
pade valik kõige suurem, hinnad
kõige vastutulelikumad ja teenimine
kiirem.

Selleks osutub Pärnu
suurem ja täielikum
kübara-, moe- ja saapakaupl.

S. Levin,

Rüütli tän. 27, telefon 330,

kes pakub alati rikkalikus valikus:
naister. villaseid- ja siidisukki, kindaid,
siidipesu, salle, möekübaraid, ballikingi
jne., meesterahvastele: igas mustris kae-
lasidemeid, sokke, salle, trikoopesu, kin-
daid, lakkkingi, saapaid jne., jne., jne.

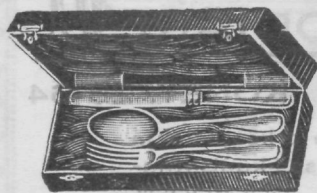
Karusnahkade rikkalikum valik.

Jälgige vaateaknaid.

M. LÖPP'i

kuld- ja hõbeasjade tööstus ja kpl.

Vilmsi tän. nr. 10.

Soovitab
kõiksugu kuld- ja
hõbeasju võistle-
mata odavate hin-
dadega.

Tellimised täidetakse kiirelt ja korralikult.

Plekitööstus

S. Salkind,

Riia tän. 19. Tel. 436.

Valmistan kõiksugu plekitöid, katuseid, renne, torusid, baadevanne jne.

Hinnad odavad.

Võtan tellimisi kõiksugu välis- ja sisetöödele.

Jalanõude tööstus

Malmi tänav 9.

Võtab vastu tellimisi kõiksugu valmisjalanõude kui ka parandustööde peale.

Eriti soovitab jalanõue kummitaltega, mis väga vastu-
pidavad ja odavad.

◄ Töö kiire ja korralik. ►

Austavalt

S. Lünkäinem.

Hea kaup, õiglane hind ja kaubarohkust garanteerivad suure poolehoiu

Tallinna valmisriiete äri

Kuninga tänav nr. 34.
(End. Adamsoni maja vastu).

Kõige hooaegade kaubad paremas valikus.

:: Hinnad vastutulelikud. ::

Miks eelistab terve maailm 6 tsil. autot?

Kui Eesti on hakanud tarvitama Ameerika autovabrikute saadusi, siis küll kõige rohkem just

Ameerika autov. Sutdepeackeri masinaid „ERSKINE“.

See masin on otse julgelt poolehoidu võitnud ja seda just oma vastupidavuse, ilusa välimuse ja meie teedele vastava ehituse tõttu. Meie Pärnu esitaja juures võite lasta seda masinat omale demonstreerida ja tutvuneda hindadega. Tellimiste sisseandmisega ärge viivitage.

Ilma kuulsamaid ja tõesti vastupidavamateks
:— autokummideks osutuvad Ameerika —:

„FIRESTONE“ kummid

alati saadaval.

A.-s. „Silva“, Tallinn.

Pärnu esitaja **K. SIITAN ja Co.**, Riia tän. 37, telef. 204.

JOH. MITT

MUUSIKA & NOODIÄRI

TALLINN, RATASKAEVU TÄN. 2. ☐☐☐ KÖNET. 26-64

Kohasem ostukoht igasugu puhk- ja keelpille terve orkesritele ja üksikult. **Grammofonid** ja **plaadid**, viimased uudised kuulsamatest vabrikutest ilmas „HIS MASTERS VOICE“ ja „POLYDOR“.

Müük suurel ja väikesel arvul. ☐☐☐ Järelmaksu tingimised võimaldatud.

A. Frederking

seebi- ja soodavabrik

Asutatud 1849.

Tartus, Aleksandri tän. 44/46.

Kõnetraat 2-57.

Soovitab VI. üleriiklisel näitusmessil Tallinnas kroonitud kuldaurahaga

**pesusee pe
peeneid lõhnaseepe,
pesusoodat.**

Tellimised täidetakse ruttu ja korralikult.

Oma seebikauplused ja laod

Tartu: Söögiturg 5, Aleksandri t. 56.

Tallinnas: Suur-Brokusmägi 6.

Pärnu esitaja Uehendrik,
Vilmsi tän. 15. Telefon 433.

TRIKOO & SUKAVABRIK
O. KILGAS
TALLINN

**MEIE
SIIDISUKAD**
DAAMIDELE ON KÕIGE
ELEGANTSEMAD JA
VASTUPIDAVAMAD

O. KILGAS
TRIKOO JA SUKAVABRIK
TALLINN PRIIT. 3
KÕNETRAAT 8-23

Tööstus „Kaal“

Esplanaadi pl. 2,

(vastu Fröhlingi saeveskit).

Parem ja odavam koht kaalude ümber-
tegemiseks kilogrammimõodustikule.

== Saadaval piimakaalud ja päsmerid. ==

Kõiksugu remonttööd.

Liha- ja konservikauplus

„KONSERV“

Vee tän nr. 12.

Alati saadaval

paremas ja värskes valikus
värsket liha, vorstid, shingid
juust, sprotid, jne., jne., jne.

Hinnad vastutulelikud.

Kõige soodsam ostukoht Pärnus VEINITEHAS

„VIKTORIA“

Kuninga tän. 18. * Kõnetr. 347.

Paremad kodumaa **naturaalveinid.**

Hinnad odavad. * Jällemüüjatele 0/0/0.

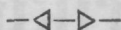
K-m. AXEL MUSSO, Tallinn,

Omanik ALEXANDER PEHLMANN.

Raud- ja teraskaubad, ehitusmaterjal ◻ Ameerika, Inglis, Saksa ja Soome vabrikute tööriistad ◻ Köögi-, laua-, habeme- ja taskunoad ◻ Kõiksugu käärid ◻ Juukselõikamise masinad ja habemeajamise aparaadid ◻ Jahipüssid, revolvrid, automaat püstolid ja montekristo püssid ◻ Jahi ja revolvrite laskemoon ◻ Liurauad.

Pikk tänav nr. 13. Kõnetraat 21-49.

Täielikum

Täielikum

jalgrataste-, elektrimaterjaali- ja raadioäri

Pärnus.

Kuulsate „RENAULT“ ja Ameerika Studebeackeri autode „LATVELLO“ jalgrataste ja „FIRESTONE“

autokummide esitused.

Autod näha kohapeal; tutvunege hinnakirjadega.

Tellimiste täitmine igal ajal. Riia-Pärnu vaheline korrapärane autoühendus.

Austavalt **K. SIITAN Co,** Riia t. 37-a. Tel. 204.

Targasti

teeb see, kes ostab Ameerika
esimeseklassi kirjutusmasina

ROYAL

ROYAL kirjutusemasinaga ei võistle üksi teisesüsteemiline kirjutusemasin tugeva ja tolmukindla ehituse, kerge ja vaikse käigu, selge ja nägusa kirja, käitamise-
:—: abinõude mõnususe poolest :—:

Tarvitage Royal kirjutusemasinaid
büroos ja kantseleis — Standart mudelid
Kodus ja reisil — Portable mudelid.

Võrrelge Royal masina tööd teiste masinate tööga!

V^d Loun & Schitikov

Tallinnas,
Niguliste tän.
nr. 18.

Esitus Pärnus: „Pärnu Postimees“, Rüüli t. nr. 39.

Kõik, kes head tööd tahavad,

toovad omad lina- ja takuketramiseks

Esimese Pärnu

lina- ja takuketramise vabrikule,

Pärnus, Chr. Fröhlingi saeveski juures. Tel. 2-37. Asut. 1909 a.

Kiire ja korralik töö.

Müüakse linast- ja
takulõnga.

Heade tööde poolest on vabrik juba kaua tuntud. Soovijatele vahetatakse linade- ja takkude vastu kohe lõngu.

Palume meie vastuvõtmise kohti tähelepanna. ∴

Suurem ja täielikum linatööstus, värvimise ja villatööstus.

PÄRNU LINATÖÖSTUSE A|s.
Pärnus, Rääma tän. 38. ☐ Tel 125.

Linavabrikus Rääma tän. 28.

Valmistakse linast ja puuvillast riidet, roosilisi ja mitmesugustes mustrites laudlinu, käterätte, pleegitud ja pleekimata, voodilina-, särgi- ja püksiriidet, bresendi-, koti-, matratsi- ja mitmesugust vaheriidet.

Põllupidajatele:

Linade vastu vahetakse kohe lõngu ja valmisriidet.

Kalameestele:

Kalavõrgud, võrgu lõngad, selise ja õnge nõõrid, kanepist ja puuvillast.

Värvimisevabrikus

Vana-Pärnus, Siimo silla j.

Tallinna-Posti tän. 6.

Värvitakse riidet ja lõnga, vanutakse (uhutakse), pressitakse, aurutakse, shääritakse ja pestakse kangaid, suurrätte ja vaipu. Värvitakse ja trükitakse wooditekk.

Villatööstus:

Värvimise vabriku j. **Vana-Pärnus.**

Kraasitakse ja kedratatakse villu, ning korrutatakse igas jämeduses lõnga.

Hea töö on vabrikule suure poolehoiu võitnud.

Saatke kõik omad linad ketruseks ja riideks kudumiseks, kangad värvimiseks ja villad kraasimiseks ja ketruseks

Pärnu Linatööstuse A|s. vabrikutesse, Pärnu.

Tööde vastuvõtmise kohad igas linnas ja rahvakäidavamates kohtades maal.

PE $\frac{B}{697}$ 28,5 20.

O.ü. A. Bliebernichti õllevabrik

Pärnus, Suur-Jõe t. 10/12.

Kõnetraat 146, 364.

==

Kõnetraat 146, 364.

Vabrikul 6 esimest auhinda ainult jookide päält.

Parimad õlled: **Pilsen, Märtsi, München,**
jne. jne., jne.

Soovitab oma mehaanilisest

Limonaaditehasest

paremaid, loomulikkudest marja- ja puuvilja
mahladest valmistud karastavaid jooke:

Jõhvikas,

Sidroni Brause,

Apfelperle,

Sect-Separè jne., jne.

Tehas tarvitab limonaadi valmistamiseks ainult suhkurt

Saku õllevabriku ladu: **A Le Coq porteri**

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

1 0100 00101234 9